

STENOGRAFSKE BELEŠKE

PRIVREMENOG NARODNOG PREDSTAVNIŠTVA KRALJEVSTVA SRBA, HRVATA I SLOVENACA.

30. REDOVNI SASTANAK

PRIVREMENOG NARODNOG PREDSTAVNIŠTVA

KRALJEVSTVA SRBA, HRVATA I SLOVENACA
DRŽAN U BEOGRADU 2. JUNA 1919. GODINE.

PRESEDAVAO:

Predsednik dr. Draža M. Pavlović.

SEKRETAR:

Sekretar, Dr. Aleksandar Mijović.

Prisutni su bili gg. Ministri svi sem Ministra Vojnog i Ministra pošta.

Početak u 16 časova.

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović. -- Otvaram 30. redovni sastanak. Izvolite čuti protokol prošlog sastanka.

Sekretar dr. Aleks. Mijović. -- Pročita protokol 29. redovnog sastanka.

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović. -- Ima li primedaba na pročitani protokol? (Nema). Objavljujem, da je protokol primljen. Izvolite čuti molbe i žalbe.

Sekretar dr. Aleksandar Mijović. -- Čita:
a) Sud opštine Slišanske, srez jablanički, moli da mu se učini pozajmica od 20.000 dinara sa rokom od četiri godine po demobilizaciji, koja bi se suma utrošila za podizanje škole, opštine i ostaloga, pošto su Bugari za vreme njihove okupacije ovu opštinu i njeno stanovništvo uništili tako, da je samo iz ove opštine streljano 257 duša, od novorodjenčeta do staraca, internirano 300 duša, na razne načine mučeno oko 400 duša, od kojih je poveći broj od zlostava do sad umrlo, a i sad umiru. Zatim je popaljeno 520 kuća za stanovanje i 1.600 ostalih zgrada i na nasilni i pljačkaški način pored pokućanstva i odelu popljackana i popaljena kako ljudska, tako i stočna hrana i oduzeto 170 konja, 1170 grla govedi, 7797 brava ovaca, 1549 komada koza i 445 komada svinja, tako da narod bez tražene pomoći nemože opstati.

b) Laza Petrović i drugi gradjani sela Petrovca sreza leskovačkog mole za pomoć u na-

mirnicama, stoci a naročito u poljoprivrednim alatima, jer su sasvim postradali od Bugara.

c) Gradjani sela Barja mole za pomoć u novcu, hrani, stoci i odelu kako bi poboljšali svoje bedno stanje.

d) Sofija J. Milovanović udova moli za penziju njenog muža.

e) Jelena Veličković udova moli za stalnu mesečnu pomoć.

f) Jelena udova pok. Radomira Drinčića iz Teočina sreza Takovskog okruga Rudničkog moli za stalnu godišnju pomoć, i

g) Stana udova Danila Lukića iz Čubure, sreza Negotinskog, okruga Vranjskog, moli za stalnu mesečnu pomoć.

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović. -- Gospodo, ove će se molbe i žalbe uputiti odboru za molbe i žalbe.

Izvolite čuti, gospodo, molbe za izdavanje poslanika sudu:

Sekretar Dr. A. Mijović: -- Čita: a) Ministarstvu unutrašnjih Dela na molbu kotarskog suda u Rumi na tužbu Vladislava pl. Jančo i drug. Moli da se g. dr. Žarko Miladinović, član Narodnog Predstavništva za delo uvrede po § 488. i 491. austrijskog kaznenog zakona izda sudu.

P. broj 18.642.

U Beogradu, 29. maja 1919.

Gospodinu Predsedniku Narodnog Predstavništva

Beograd.

Proti članu Narodnog Predstavništva g. dru Žarku Miladinoviću, podneo je Ladislav pl.

Jancso, kraljevski javni biležnik u Rumi, kaznenu prijavu radi prekršaja suproti sigurnosti poštenja odn. §§-a 488. i 491. k. z.

Na osnovu te kaznene prijave, kr. kot. sud u Rumi moli za dejstvo, da mu se spomenuti narodni poslanik izruči.

Dostavljajući vam sva akta u predmetu, čast mi je umoliti vas za dejstvo, da Narodno Predstavništvo u duhu svoga poslovnika o molbi kr. kot. suda u Rumi donese rešenje.

Ministar Unutr. Dela
Pribičević.

b) Mesni sud u Ljubljani, na tužbu Jurija Letičeka i ostalih moli da se g. Josip Petejan, narodni poslanik i urednik lista „Naprej“ u Ljubljani za uvredu časti po §. 487. i 491. austrijskog kaznenog zakona izda sudu.

Pr. 4/19.

3

Predsedstvu
„Narodnega predstavništva“

v

Beogradu.

Notarska zbornica v Ljubljani in notarji Jurij Letiček, Lovro Baš, dr. Ivan Stojan, Karl Pleiweis, Vekoslav Kranjc, dr. Jurij Pučko, Josip Smodej, Anton Carli, Lenček, dr. Andrej Kuhar, Matej Marinček, Alojzij Pegan, dr. Karel Schmie-dinger, Alexander Hudovčnik, Ivan Plantan, Hubert Završnik, in Josip Rohrman so dne 22. marca 1919. pod opr. št. Pr. IX 4/19/1 pri podpisnem sodišču vložili zoper Josipa Petejana, člana Narodnega Predstavništva v Beogradu in odgovornega uradnika dnevnika „Naprej“ v Ljubljani, ovadbo radi pregreška zoper varnost časti po § 487, in 491 k. z. s predlogom, da se zoper Josipa Petejana uvede uvodna preikava v smislu § 91. k. z. p. r.

Josip Petejan je kot odgovorni uradnik socialno demokratičnega glasila „Naprej“ v Ljubljani v št. 34. imenovanega dnevnika z dne 11. februarja 1919. dal priobčiti na prvi strani v prvi koloni članek: „Notarji in notarski kandidati“, kjer je govor med drugimi tudi o postopanju notarjev z notarskimi kandidati. Po naziranju ovaditeljev je v vsebini navedenega članka obsežen pregrešek zoper varnost njihove časti v smislu § 487. in 491. k. z.

Ker podpisani ni vedel, da je Josip Petejan član Narodnega Predstavništva, je dne 15. aprila 1919. storil sklep na uvodno preiskavo zoper nje-ga in ga povabil na 24. aprila 1919. kot obdožen-ca k zaslišanju.

Petejan ki je vabilo sprejel, se ni odzval, ampak je poslal sodišču 28. aprila 1919. po svojem zastopniku drju Milanu Korunu, odvetniku v Ljubljani pismen protest, da se ga kot člana Narodnega Prdstavnštva radi omenjene ovadbe sodno kazensko preganja, sklicujoč se pri tem na imuniteto.

Predsedstvo Narodnega Predstavništva z vpošiljatvijo spisov naprošam, da v slučaju, če članom Narodnega Predstavništva pristojna pravica imunitete, semkaj sporoči, če Narodno Prdstavnštvo privoluje v kazenski pogon zoper Josipa Petejana v smislu spredej navedenega predloga.

Istočasno se je poslalo poročilo Ministarstvu za pravosodje v Beogradu.

Proti povrnitvi spisov!

Deželno sodišče v Ljubljani,
odd. IX., dne 27. maja 1919.

Preiskovalni sodnik:
Dr. Štular

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović. — Gospodo, ove će se molbe i žalbe na izdavanje poslanika sudu, uputiti odboru za izdavanje poslanika sudu.

Izvolite čuti, gospodo, izveštaj gg. Ministara, kada će odgovarati na pojedina poslanička pitanja i interpelacije.

Sekretar dr. Aleks. Mijović Čita: a) Ministar vojni i mornarice, da je primio pitanje g. Ace Bogdanovića, narodnog poslanika o komandantu mesta u Vinkovcima, da će na isto odgovoriti čim prikupi potrebne podatke.

b) Ministar za Ishranu i Obnovu Zemlje, da će na interpelaciju g. Josipa Bojnovića zbog samovolje prodaje 20.000 kg. šećera od strane g. Ilije Joksimovića narodnog poslanika, dodijeljenog stanovništvu sreza Jadranskog odgovoriti kad ista bude stavljena na dnevni red.

c) Ministar za ishranu i obnovu zemlje, da će na interpelaciju Živojina Zlatića narodnog poslanika o kupljenom zejtinu na Krfu odgovoriti kad se stavi na dnevni red.

d) Ministar poljoprivrede da će na interpelaciju g. dra Gjure Šurmina o zapljenjenom sumporu u Osijeku odgovoriti kad bude stavljena na dnevni red.

e) Ministar poljoprivrede da će na interpelaciju g. Kerubina Šegvića o zaštiti Humljana u Hercegovini odgovoriti kad bude stavljena na dnevni red.

f) Ministar Unutrašnjih Dela, da će na interpelaciju g. Dušana Tušanovića i drugova o za-

tvaranju Radničkog Doma i hapšenju u Velikoj Kikindi odgovoriti, kad prikupi potrebne podatke.

g) Ministar Unutrašnjih Dela, da će na interpelaciju g. Dušana Tušanovića i drugova o cenzurisanju lista „Slobode“ u Novom Sadu odgovoriti čim prikupi potrebne podatke.

h) Ministar finansija, da će na interpelaciju g. Svetozara Gjorgjevića o oskudici monopolskih artikala odgovoriti čim prikupi potrebne podatke.

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović. — Izvolite, gospodo, čuti nekoliko zakonskih predloga.

Sekretar dr. Aleks. Mijović. — G. Ministar Prosvete upućuje Narodnom Predstavništvu zakonski predlog o izmenama i dopunama u zakonu o narodnim školama, zajedno za mišljenjem Državnog Saveta i Ukazom.

MINISTARSTVO PROSVETE.

kraljevstva

Srba, Hrvata i Slovenaca

odelenje za osnovnu nastavu

P. Br. 15.562.

1. juna 1919. godine
Beograd.

Privremenom narodnom predstavništvu,

Na osnovu Najvišeg ovlašćenja po ukazu od 1. ovog meseca čast mi je podneti Narodnom Predstavništvu Predlog Zakona o izmenama i dopunama o Zakonu o Narodnim Školama od 19. aprila 1904. godine, zajedno sa mišljenjem Državnog Saveta, po ovom Predlogu.

Izmene i dopune tiču se u glavnom člana 29. i 30. Zakona o Narodnim Školama, koji se odnose na polaganje ispita stalnih i privremenih učitelja Narodnih Škola i člana 33. zakona o Narodnim Školama, koji se odnosi na učiteljske plate.

Kako je veliki broj stalnih i privremeni nastavnika Narodnih Škola bio ometen ratom, da se koristi odredbama člana 29. i 30. o polaganju ispita, to je potrebno da se ove izmene po predloženom smislu, a tako isto da se reguliše i položaj i plata učiteljima Narodnih Škola.

U prilogu pod 1.) ukaz.

Ministar prosvete

Ljub. M. Davidović, s. r.

U ime

Njegovog Veličanstva

PETRA I.

po milosti božjoj i volji narodnoj

KRALJA SRBA, HRVATA I SLOVENACA

MI

ALEKSANDAR NASLEDNIK PRESTOLA

Na predlog Našeg Ministra Prosvete, a po sa slušanju Našeg Ministarskog Saveta, rešili smo i rešavamo:

Ovlašćuje se Ministar Prosvete, da Privremenom Narodnom Predstavništvu, sazvanom u vanredni saziv 1. marta 1919. godine podnese na rešenje: predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o narodnim školama od 19. aprila 1904. godine.

Naš Ministar Prosvete neka izvrši ovaj ukaz. 1. juna 1919. god.

Beograd.

ALEKSANDAR, s. r.

Ministar Prosvete,

Ljub. M. Davidović, s. r.

Predlog Zakona

o

izmenama i dopunama u zakonu o Narodnim Školama

od 19. aprila 1904. godine.

Član 1.

Izuzetno od člana 29. zakona o narodnim školama, kao i od čl. 7. zakona o regulisanju školskog rada zbog rata i njegovih posledica, stalni učitelj (učiteljica), koji zbog rata nije mogao polagati praktični ispit, polagaće ga u roku od dve godine posle svršene demobilizacije. Sve do toga roka imaće pravo na periodske povišice, ako u doba stupanja u život ovoga zakona bude imao najmanje pet godina nastavničke službe, a ispunjava ostale pogodbe čl. 29. zakona o narodnim školama.

Član 2.

Godišnja plata ovakvog stalnog učitelja (učiteljice) biće ravna plati stalnog učitelja sa prvom povišicom, ako u doba stupanja u život ovoga zakona bude imao manje od 10 godina nastavničke službe — plata će mu biti ravna plati stalnog učitelja s drugom periodskom povišicom.

Član 3.

Stalni učitelj (učiteljica), koji na ovaj način stekne pravo na povišicu, a u dvogodišnjem roku od svršene demobilizacije, ne bude položio praktični ispit, ostaće i dalje s platom, koju je po ovome zakonu dobio (dobila), sve do naknadno položenog ispita. Vreme od isteka dvogodišnjeg roka do naknadno položenog ispiti neće mu (joj) se računati ni za povišicu ni za ličnu penziju. Sve ostalo vreme stalne učiteljske službe računaće mu se po položenom ispitu i za ličnu penziju i za periodske povišice.

Član 4.

Odredbama člana 1., 2. i 3. ovoga zakona može se koristiti samo onaj stalni učitelj (učiteljica), koji nije do 1. maja 1914. godine imao više od pet godina službe.

Član 5.

Izuzetno od člana 30. zakona o narodnim školama privremeni učitelj (učiteljica) narodnih škola sa kvalifikacijama predviđenim u tome članu, koji zbog rata nije mogao polagati učiteljski ispit po pomenutom članu zakona, ako u doba stupanja u život ovoga zakona bude imao najmanje pet godina nastavničke službe, postaće stalni učitelj (učiteljica) s platom stalnog učitelja s prvom povišicom, s tim, da u roku od 2 godine po svršenoj demobilizaciji svrši učiteljski ispit, stručni i praktični. Kad bude položio oba ova ispita uračunaće mu (joj) se za periodsku povišicu i za ličnu penziju sve vreme od 12. jula 1914. godine, odnosno od dana postavljenja (ako je posle toga roka stupio u službu), do dana prevodenja po ovome zakonu.

Vreme između isteka dvogodišnjeg roka i položenog praktičnog ispita neće mu (joj) se računati ni za ličnu penziju, ni za periodsku povišicu.

Član 6.

Odredbama člana 4. ovoga zakona može se koristiti samo onaj privremeni učitelj (učiteljica) koji nije do 1. maja 1912. godine imao više od pet godina nastaničvke službe.

Član 7.

Odredbama članova ovoga zakona mogu se koristiti sva ona lica pomenuta u poslednjoj alineji čl. 33. zakona o narodnim školama, ako ispunjavaju ili kad ispune pogodbe propisane u čl. 1., 2. i 3. ovoga zakona.

Član 8.

Član 33. zakona o narodnim školama menja se i glasi: „Plate učitelja i učiteljica osnovnih škola po članu 29. zakona o narodnim školama određiće se kao i ostalim činovnicima i državnim službenicima sa položenom maturom, a plata učitelja i učiteljica po članu 30. zakona o narodnim školama, i plate zabavilja, po članu 41. zakona o narodnim školama, biće ravna platama činovnika i državnih službenika koji imaju manju spremu od mature ili škole ravne maturi.

Član 9.

Stalni učitelji i stalne učiteljice, po članu 29. zakona o narodnim školama imaće, kad bude uredba o činovničkim platama doneta, i jednaku platu, a tako isto i privremenimi učitelji i privremene učiteljice po članu 30. pomenutog zakona imaće jednaku platu.

Član 10.

Ovaj zakon stupa na snagu kad ga Narodna Skupština primi i Kralj potpiše. No pojedini članovi ovoga zakona ne sprečavaju redovnu primenu dotičnih članova zakona o narodnim školama za slučajeve normalne upotrebe njihove.

Dok se plate učitelja, učiteljica i zabavilja ne regulišu uredbom i platama činovnika i državnih službenika, važiće ove odredbe o platama i drugim pravima današnjeg zakona o narodnim školama predviđene članom 33. i 41. pomenutog zakona.

Kraljevstvo
Srba, Hrvata i Slovenaca

DRŽAVNI SAVET

Broj 288.

29. maja 1919. god.
u Beogradu.

Gospodine Ministre,

Državni Savet proučio je predlog zakona za izmene i dopune zakona o narodnim školama, koji ste mu pismom Vašim od 20. maja 1919. god. O. Br. 9651. na mišljenje dostavili i na osnovu člana 144. Ustava ima čast dostaviti vam sledeće svoje mišljenje:

Na predložene odredbe ovoga predloga Državni Savet nema ništa stvarno da primeti, i smatra da treba želeti da se većinom što pre ozacone. To naročito vredi za odredbe, koje regulišu pitanje onih učitelja i učiteljica, koji zbog ratnih

dogadjaja nisu mogli položiti zakonom propisane stručne i praktične ispite, te su usled toga za sve ovo vreme ostali na poznatim nedovoljnim početnim platama.

Pravda i opšti interes zahtevaju da se toj kategoriji prosvetnih radnika što pre ukaže pomoć koju predlog predviđa.

Veliki dogadjaji koje je preživeo narod u Kraljevini Srbiji, otkrili su i posvedočili u njega znatnu moralnu snagu, za koju dobrim delom pripada zasluga srpskom učiteljstvu, pa je opravdano, što se ovome poklanja staranje ovim zakonskim predlogom.

Primate, Gospodine Ministre, uverenje mog odličnog štovanja.

Zastupnik predsed. Drž. Saveza

Član

Živ. Živanović, s. r.

Gospodinu Ministru Prosvete.

G. Ministar Prosvete upućuje Narodnom Predstavništvu predlog zakona za izmene i dopune u zakonu o univerzitetu zajedno sa mišljenjem državnog Saveta i Ukazom.

MINISTARSTVO PROSVETE

Kraljevstva

Srba, Hrvata i Slovenaca

Opšte odelenje

P. Br. 10561.

1. juna 1919. godine

Beograd.

Narodnom Predstavništvu,

Na osnovi Najvišeg Ovlašćenja po ukazu od 1. ovog meseca, čast mi je podneti Narodnom Predstavništvu Predlog za izmene i dopune u Zakonu o Univerzitetu, zajedno s mišljenjem Državnog Saveta o ovome predlogu.

Odredbe sadašnjeg Zakona o Univerzitetu, čije se izmene predlažu, uticale su vrlo nepovoljno na pravilan razvoj ove naše visoke prosvetne institucije. Predloženim izmenama daće se više poleta profesorima Univerziteta za njihovo naučno i nastavničko delovanje i ukloniće se smetnje, koje su u mnogome kočile rad na Univerzitetu.

U prilogu :/: ukaz.

Ministar Prosvete

Ljub. M. Davidović, s. r.

U ime

Njegovog Veličanstva

PETRA I.

po milosti božjoj i volji narodnoj
KRALJA SRBA, HRVATA I SLOVENACA

MI

ALEKSANDAR NASLEDNIK PRESTOLA

Na predlog Našeg Ministra prosvete, a po saslušanju Našeg Ministarskog Saveta, rešili smo i rešavamo: Ovlašćuje se Ministar Prosvete da Privremenom Narodnom Predstavništvu, sazvano u vanredni saziv 1. marta 1919. godine, podnese na rešenje predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o Univerzitetu od 27. februara 1905. godine.

1. juna 1919. godine

u Beogradu.

ALEKSANDAR, s. r.

Ministar Prosvete,

Ljub. M. Davidović, s. r.

Predlog Zakona

o

izmenama i dopunama u zakonu o Univerzitetu od 27. februara 1905. godine.

I.

Član 4. menja se i glasi: „Univerzitet ima šest fakulteta: bogoslovski, filozofski, pravnički, medicinski, tehnički i poljo-privredni“. Drugi stav ovoga člana ukida se.

U članu 18. ostaje samo prvi stav. Drugi i treći i četvrti ukidaju se.

Član 23. ukida se.

U članu 24. stav treći menja se i glasi: „Docenti imaju platu za prve dve godine 3.000 dinara godišnje, a počev od treće godine 4000 dinara“. Stav peti ukida se, a dodaje se novi: „Današnji stalni docenti imaju se podvrći izboru do kraja godine“

U članu 38. stavu drugom, izostavljaju se reči: „poljo-privredni odsek i“.

Prelazno naredjenje.

Ovlašćuje se Ministar Prosvete, da u sporazumu sa Univerzitetskim Savetom, izuzetno od članova 6. i 34. zakona o Univerzitetu i s obzirom na član 2. zakona o regulisanju školskog rada zbog rata i njegovih posledica, propiše specijalna privremena pravila za studente, koji su zbog rata zaostali u školovanju i one, koji sad stupaju na Univerzitet i to o trajanju učenja u pojedinim fa-

kultetima, o polaganju ispita, početku i svršetku pojedinih semestara i t. d., kao i o trajanju toga provizorijuma i prelazu u normalni universitetski rad prema zakonu.

II.

Ovaj zakon stupa u život od dana potpisa Kraljevog, a obaveznu snagu zadobija od dana obnarodovanja u „Službenim Novinama“.

Kraljevstvo
Srba, Hrvata i Slovenaca s

DRŽAVNI SAVET

Broj 287.

29. maja 1919. god.
u Beogradu.

Gospodine Ministre,

Državni Savet proučio je predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o Univerzitetu od 27. februara 1905. godine, koji ste mi pismom Vašim od 21. maja o. g. P. Br. 7116 na mišljenje dostavili, i na osnovu člana 144. Ustava imao čast dostaviti Vam sledeće svoje mišljenje: Predložene izmene, ukupno uzete potrebne su i opravdane. Među njima naročito se ističe ukidanje čl. 23. dosadašnjeg zakona. Taj član, ponikao iz ožirza štednje, u vreme kad su se srpske državne finansije istom počele sređivati, imao je nepredviđjenih posledica, ne samo teških po materijalno stanje mnogih nastavnika nego i vrlo štetnih za stanje duhova i odnosa u nastavničkom osobu u univerzitetskom. Zato se još ranije pojavila potreba, da se on ukine, i ta je potreba danas postala još akutnijom. Isto je tako jasna opravdanost predloženog prelaznog naređenja, dok je manje jasan razlog: zašto je u predlog unesena odredba da se sadašnji stalni docenti imaju još jednoga podvrći izboru. To bi se od njih moglo s pravom tražiti, kad bi se predlogom tražile od docenata kakve nove kvalifikacije ili im se davala prava veća od sadašnjih; ali toga ovde nema. Zato takav propis, još izuzetno samo za ovu jednu kategoriju nastavnika, načelno cenjen, nije opravdan, a nije koristan za kontinuitet i stalnost, koji treba da vladaju u velikim ustanovama, kakvi su Univerziteti. Pored toga, sadašnji stalni docenti pretpostavili su, pre više godina, skromno docentsko zvanje drugim, često lukrativnijima. Oni su tom prilikom ispunili sve, što zakon od njih traži. Stoga nije pravo oduzet tim ljudima sada ono, što su jednom stekli i izložiti ih ponovnom izboru, čiji će rezultat zavisiti od ocene njihovih starijih, nekad

samo srećnih drugova. Napominjemo, da u zakonskom predlogu nije predviđeno, šta će biti s onim stalnim docentima, koji ne budu ponovno izabrani, ili s onima, koji budu ponovno izabrani ali imaju platu veću od ove, koju predviđa ovaj predlog.

Primate, Gospodine Ministre, uverenje mog odličnog štovanja.

Zastupnik Predsed. Drž. Saveta
Živ. Živanović, s. r.

Ministar Pravde podnosi Narodnom Predstavništvu zakonski predlog o izmenama i dopunama u zakonu o moratorijumu od 29. jula 1914. godine

Ministarstvo pravde

Br. 7720.

31. maja 1919. godine
Beograd.

Privremenom Narodnom Predstavništvu,

Ovlašćen ukazom Njegovog Kraljevskog Visočanstva Prestolonaslednika od 28. maja o. g. Br. 7720, koji se prilaže, čast mi je podneti Privremenom Narodnom Predstavništvu: Predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o obustavi izvršenja i obezbeđenja kao i toku rokova od 29. jula 1914. god.

Ovom aktu prilažu se: predlog ovog zakona mišljenja Državnog Saveta o tom predlogu od 19. maja o. g. broj 229, kao i pismo g. Ministra Pravde od 12. maja o. g. broj 6533 upućeno Državnom Savetu a u kome su izloženi motivi za ovaj predlog zakonski.

Zastupnik Ministra Pravde
Ministar Pripreme za Ustavotvornu Skupštinu i Izjednačenje Zakona.

Dr. Albert Kramer s. r.

U ime

Njegovog Veličanstva

PETRA I.

po milosti božjoj i volji narodnoj
KRALJA SRBA, HRVATA I SLOVENACA
MI
ALEKSANDAR NASLEDNIK PRESTOLA

Na predlog našega Zastupnika Ministra Pravde, Ministra za Izjednačenje Zakona i Pripremu za Ustavotvornu Skupštinu a po saslušanju Našega Ministarskog Saveta, rešili smo i rešavamo:

Ovlašćuje se Naš Zastupnik Ministra Pravde Ministar za Izjednačenje Zakona i Pripremu za Ustavotvornu Skupštinu da Privremenom Narodnom Predstavništvu sazvanom za 1. mart 1919. godine podnese na rešenje:

Predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o obustavi izvršenja i obezbedjenja kao i toku rokova od 29. jula 1919. god.

Naš Zastupnik Ministra Pravde Ministar za Izjednačenje Zakona i Pripremu za Ustavotvornu Skupštinu neka izvrši ovaj ukaz.

Br. 7720.

28. Maja, 1919. god.

Beograd.

ALEKSANDAR, s. r.

Zastupnik Ministra Pravde
Ministar za Izjednačenje Zakona i Pripremu
za Ustavotvornu Skupštinu.

Dr. Albert Kramer, s. r.

Predlog Zakona

o izmenama i dopunama u zakonu o obustavi izvršenja i obezbedjenja kao i toka rokova od 29. jula 1914. godine.

U čl. 3. dodaje se nov odeljak koji glasi:

Za obezbedu pozajmice, koje bude država izdavala svojim državljanima u cilju privredne obnove zemlje, sudovi će odobravati sve vrste obezbedjenja na njihovu pokretnost kao i intabulacije na njihova nepokretna imanja.

Ovaj zakon stupa u život od dana kad ga Kralj potpiše a dobija obaveznu silu kad se obna-
roduje.

MINISTARSTVO PRAVDE

Br. 6533.

12. maja 1919. godine.

Beograd.

Državnom Savetu.

Čast mi je podneti Državnom Savetu priloženi projekat zakona o izmenama i dopunama u zakonu o obustavi i obezbedjenja kao i toku rokova od 29. jula 1914. g. s molbom, da bi u smislu čl. 144. Ustava, izvolili dati svoje mišljenje.

Razlozi koji su me rukovodili da ovaj zakonski projekat podnesem sledeći su:

Po zakonu i pomoći nevoljnika u ratu, država je pozvana da radi privredne obnove zemlje čini pozajmice građanima, opštinama, srezovima i okruzima.

U čl. 6. istog zakona predvidjeno je da se samo za zaduženje opština, srezova i okruga može staviti hipoteka na nepokretno imanje ili na zalogu, kakvog prihoda ili prireza i da hipoteka ili zaloga važi od dana prijave bez obzira na zakon o moratorijumu.

Kako će država biti prinudjena da svojim državljanima radi privredne obnove zemlje čini pozajmice, to je neophodno potrebno da za te učinjene pozajmice bude obezbedjena.

Ministar Pravde,

M. N. Trifković, s. r.

DRŽAVNI SAVET

Kraljevine Srbije

Br. 229.

29. maja 1919. godine
u Beogradu.

Gospodine Ministre,

Državni Savet proučio je predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o obustavi izvršenja i obezbedjenja kao i toka rokova od 29. jula 1914. god. koji ste mu pismom svojim od 12. maja o. g. broj 6533 na mišljenje dostavili, i na osnovu čl. 144. Ustava, ima čast dostaviti Vam sledeće svoje mišljenje:

Da Državni Savet nema ništa da primeti protivu ovoga, što se kao odluka savetskog plenuma dostavlja.

No sem ove odluke, pojavila su se u Državnom Savetu, a u objašnjenje ili dopunu ovoga predloga i sledeća odvojena mišljenja, koja se, kao sastavni deo savetskog mišljenja, takodje u produženju iznose, i to:

I.

Odvojeno mišljenje Državnog Saveta G. G. J. Stankovića, Ljub. Jovanovića, M. S. Đuričića, Sp. Radoičića i Mil. Paunovića, koje u celini glasi:

Predloženom dopunom čl. 3. ovog zakona, dopušta se državi, da se može obezbediti na imanje dužnikovo za one zajmove, koja ona bude davala svojim državljanima u cilju privredne obnove zemlje. Medjutim, za sve druge poverioce ostaje i dalje u snazi zakonsko naredjenje, po kome oni ne mogu staviti dužniku nikakva obezbedjenja za svoja potraživanja.

Na ovaj način država hoće putem ovoga zakona da stvori za svoje privatno pravo izuzetni, privilegovani položaj na štetu svojih državljana, koji, ma da su i raniji poverioci, ma da možda i mobilisani, ne mogu tražiti da se za svoja potraživanja

vanja obezbede, i usled privilegovanog obezbedjenja, koje bude stavila država, njihova potraživanja mogu propasti. Ovo je protivno velikom načelu građanskog prava: da su u pogledu privatnih prava, svi ravni, kako državljani medju sobom, tako i Kralj i Država sa njima (vidi §. 19. gradj. zak.)

Sa ovih razloga nismo za to: da se državi dopusti obezbedjenje za privatno pravo, kada se ono zakonom zabranjuje državljanima. Prema ovome, mi smo mnjenja da se predložena dopuna može primiti samo u slučaju, ako se i privatnim licima dopusi isto pravo, koje se ovom dopunom državi daje.

II.

Odvojeno mišljenje članova Državnog Saveta g. g. Živana Živanovića i Pere Petrovića, koje glasi:

Vrlo često kod sudova dolazi pitanje: ko je ovlašten da za državu traži obezbedjenje a sem toga i ko je vlastan stavljena obezbedjenja skidati?

„Da bi se te nejasnosti — usled kojih i sada zainteresovane strane teško pate — izbegle, trebalo bi u ovome predlogu i to predvideti. Jer, ako bi se ostavilo samo državnom pravobranioocu, onda bi to znatno rad usporavalo, pošto će ovih pozajmica biti vrlo mnogo i u svima krajevima zemlje“.

Primate Gospodine Ministre, uverenje moga odličnog poštovanja.

Zastupnik Predsednika Drž. Saveta
Član

Živ. Živanović, s. r.

Gospodinu Ministru Pravde.

Ministar Pravde podnosi Narodnom Predstavništvu predlog zakona o izmenama o dopunama zakoniku o postupku sudskom u građanskim sporovima za jedno sa mišljenjem Državnog Saveta.

MINISTARSTVO PRAVDE

Br. 10469.

26. juna, 1919. god.

Beograd.

Privremenom Narodnom Predstavništvu

Ovlašćen ukazom Njegovog Kraljevskog Visočanstva Prestolonaslednika od 27. juna t. g. Br.

10468. čast mi je podneti Privremenom Narodnom Predstavništvu: „predlog zakona o izmenama i dopunama u zakoniku o postupku u građanskim parnicama“, s molbom da se, kao predmet hitne prirode, uzme u rešavanje u prvoj narednoj sednici.

Motivi za ovaj zakonski predlog nalaze se u pismu upućenom Državnom Savetu pod br. 10018 od 23. ovog meseca, koje se u overenom prepisu prilaže.

Mišljenje Državnog Saveta o ovome zakonskom predlogu ne šalje se, jer, kao što se vidi iz priloženog izveštaja Državnog Saveta Br. 392. od 26. ovog meseca, Državni Savet nije mogao dati svoje mišljenje, zbog toga, što zbog oboljenja jednog svog člana, koji zbog toga ne može dolaziti na rad, Državni Savet nema kворuma. No, kako je ovo predlog hitne prirode, to mi je čast umoliti da se po njemu donese odluka bez istog shodno tač. 2. čl. 144. Ustava.

Prilog ukaz o ovlašćenju za podnošenje ovog zakonskog predloga.

Ministar Pravde

M. N. Trifković, s. r.

U ime

Njegovog Veličanstva

PETRA I.

po milosti božjoj i volji narodnoj

KRALJA SRBA, HRVATA I SLOVENACA

MI

ALEKSANDAR NASLEDNIK PRESTOLA

Na predlog Našeg Ministra Pravde a po saslušanju Našeg Ministarskog Saveta rešili smo i rešavamo:

Ovlašćuje se Naš Ministar Pravde da Privremenom Narodnom Predstavništvu sazvanom za 1. mart 1919. god. podnese na rešenje:

Predlog zakona o izmenama i dopunama u zakoniku, o postupku sudskom u građanskim parnicama.

Naš Ministar Pravde neka izvrši ovaj Ukaz:

Aleksandar, s. r.

Br. 10468.

27. Juna 1919. godine

Beograd.

Ministarstvo Pravde

M. N. Trifković, s. r.

PREDLOG

Zakona o izmenama i dopunama u zakoniku o postupku sudskom u građanskim parnicama.

U §. 511. zakonika o postupku sudskom u građanskim parnicama dodaje se nova tač. 12. koja glasi:

„donosi odluke po zakonu o penzionom fondu za udovice i decu umrlih činovnika i po zakonu o potpori vojnih invalida“.

Ovaj zakon stupa na snagu kad ga Kralj potpiše.

MINISTARSTVO PRAVDE

Br. 10018.

32. Juna 1919. godine
Beograd.

Državnom Savetu

Na rešavanju kod prvostepenih sudova nalazi se veliki broj predmeta o regulisanju invalida po zakonu o potpori vojnih invalida, i penzija po zakonu o penzionom fondu za udovice i decu umrlih činovnika, jer se broj onih koji imaju pravo na invalidu i penziju usled ovog rata mnogo povećao, a za vreme okupacije invalide i penzije nisu mogle biti regulisane. Da bi se što pre donela rešenja po ovim predmetima i na taj način pomoglo invalidima, udovama i deci poginulih u ratu i umrlih činovnika, jer u većini slučajeva invalide odnosno penzije su im jedini prihod za izdržavanje, — to sam se našao pobuden, da predložim Privremenom Narodnom Predstavništvu, da učini izmenu i dopunu u zakonu o postupku sudskom u građanskim parnicama a na ime u §. 511. i da se stavi u dužnost za vreme sudskog odmora dežurnim sudijama da ove predmete, kao hitne prirode raspravljaju.

Stoga mi je čast u prilogu dostaviti Državnom Savetu predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o postupku sudskom u građanskim parnicama, s molbom, da u smislu tač. 2. čl. 144. ustava izvoli dati svoje mišljenje na podneti zakonski predlog u što kraćem roku.

Ministar Pravde,
M. N. Trifković, s. r.

Kraljevstvo
Srba, Hrvata i Slovenaca
Državni Savet
Broj 392.
26. juna 1919. godine
u Beogradu.

Gospodine Ministre,

Državni Savet primio je „Predlog Zakona o izmenama i dopunama u zakoniku o postupku sudskom u građanskim parnicama“, koji ste mu pismom od 23. juna o. g. Br. 10.018, a na osnovu tačke 2. čl. 144. Ustava dostavili na ocenu i mišljenje u što kraćem roku.

Čast mi je izvestiti Vas, Gospodine Ministre, da usled ozbiljnog oboljenja jednog svog člana, koji zbog toga ne može dolaziti na rad, Državni Savet nema kvoruma za rad po čl. 3. zakona o poslovnom redu u Državnom Savetu. Pošto se, s toga dostavljeni predlog ne može odmah uzeti u ocenu, nije moguće Državnom Savetu dostaviti vam u gornjem roku o predlogu svoje mišljenje. Kako, pak, kroz 3 dana nastaje i zakonski odmor Državnog Saveta, to je isključeno traženje produženja gornjeg roka.

O svemu ovome čast mi je blagovremeno izvestiti Vas, kako biste s gornjim zakonskim predlogom, kao hitnim, u nedostatku Savetskog mišljenja mogli postupiti po poslednjem stavu tač. 2. čl. 144. Ustava.

Primiti Gospodine Ministre uverenje o mom odličnom poštovanju.

Zastupnik
Predsednika Državnog Saveta,
član,
Živ. Živanović, s. r.

Gospodinu Ministru Pravde,

Ministar Pravde podnosi Narodnom Predstavništvu predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o poroti sa mišljenjem Državnog Saveta.

MINISTARSTVO PRAVDE

No 7719.

31. maja 1919. god.
Beograd.

Privremenom Narodnom Predstavništvu,

Ovlašćen ukazom Njegovog Kraljevskog Visočanstva Prestolonasljednika od 28. maja ove godine Br. 7719, koji se prilaže, čast mi je podneti Privremenom Narodnom Predstavništvu, predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o poroti.

Ovom zakonu prilaže se: predlog ovog zakona, mišljenje Državnog Saveta o tom zakonskom predlogu od 19. maja o. g. Br. 227, kao i pismo G. Ministra Pravde od 1. maja o. g. Br. 6568

upućeno Državnom Savetu a u kome su izloženi motivi za ovaj zakonski Predlog.

Zastupnik Ministra Pravde
Ministar Pripreme za Ustavotvornu Skupštinu
i Izjednačenje Zakona,
Dr. Kramer s. r.

U ime
Njegovog Veličanstva

PETRA I.

po milosti božjoj i volji narodnoj
KRALJA SRBA, HRVATA I SLOVENACA
MI
ALEKSANDAR NASLEDNIK PRESTOLA

Na predlog našega zastupnika Ministra Pravde, Ministra za Izjednačenje Zakona i Pripremu za Ustavotvornu Skupštinu a po slaslušanju našega Ministarskoga Saveta, rešili smo i rešavamo:

Ovlašćuje se naš Zastupnik Ministra Pravde, Ministar za Izjednačenje Zakona i Pripremu za Ustavotvornu Skupštinu da Privremenom Narodnom Predstavništvu sazvanom za 1. mart 1919. godine podnese na rešenje:

Predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o poroti.

Naš zastupnik Ministra Pravde, Ministar za Izjednačenje Zakona i Pripremu za Ustavotvornu Skupštinu neka izvrši ovaj ukaz.

Aleksandar s. r.

Br. 7719.
28. maja 1919. god.
Beograd.

Zastupnik Ministra Pravde
Ministar za Izjednačenje Zakona i Pripremu
za Ustavotvornu Skupštinu,
Dr. Albert Kramer, s. r.

PREDLOG ZAKONA

o

Izmenama i dopunama u zakonu o poroti

I.

U čl. 12. zakona o poroti dodaje se nova tačka koja glasi:

„Kao i dela iz I. odeljka §. 85. kaznenog zakonika“.

II.

Zakon ovaj stupa u život kad ga Kralj potpiše a obaveznu silu dobija kad se obnaroduje.

Ministarstvo Pravde

Br. 6568.
1. maja 1919. god.
Beograd.

Državnom Savetu,

Za vreme okupacije naših teritorija od strane Austro-Madžara, pored uvedenog režima terora, neprijatelj je upotrebljavao sva moguća sredstva, da nam narod ekonomski iscrpi.

Od naroda su se svi zemaljski proizvodi rekvirirali a njemu se ostavljalo jedva toliko da održi dušu.

U ovako teškim prilikama u kojima se naše stanovništvo nalazilo, našlo se je na žalost ljudi, koji su pred sobom imali samo svoj materijalni interes.

Pojedini naši sugrađani dobili su od neprijatelja koncesije za trgovanje. Sa tim koncesijama oni su uvozili: so, šećer, gas i u razmenu za ove artikule silom pomoću neprijateljskih vlasti, uzimali od našeg seoskog stanovništva zemaljske proizvode i stoku, kojima su snabdevali neprijatelja.

Na ovaj način olakšavali su njegov položaj u zemlji, a naš zemljoradnički svet eksploitalisali i ekonomski slabili.

Ogorčen narod sa nestrpljenjem očekivao je čas oslobodjenja, da protivu ovih lica potraži pravdu i zadovoljenje.

Za dela ove vrste koja predviđa propis prvog odeljka § 85. kaznenog zakonika nadležni su za sudjenje naši redovni sudovi.

Kako dela ove vrste prema prilikama u kojima su učinjena imaju važan uticaj na naš javni život i društveni moral, potrebno je da sudjenje ovih dela dodje u nadležnost porotnog suda, da narod uzme učešća u njihovom sudjenju, da ih sude porotnici — ljudi iz naroda koji poznaju prilike i oklosti pod kojima su dela izvršena.

Potrebno je da se teorija prinudjenih dokaza, koja je u našem krivičnom sudskom postupku, za dela ove vrste, zameni teorijom ubedjenja, jer će tako neosporno bolje biti po zaštitu opšteg interesa i optuženog i pravde.

Čast mi je moliti Državni Savet da u smislu tač. 2. čl. 144. Ustava, izvoli dati svoje mišljenje na podneti zakonski predlog u što kraćem roku.

Ministar Pravde,
M. N. Trifković, s. r.

Kraljevstvo
Srba, Hrvata i Slovenaca

Državni Savet

Br. 227.

19. maja 1919. godine
u Beogradu.

Gospodine Ministre,

Državni Savet proučio je predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o poroti, koji ste mu pismom svojim od 1. maja ove godine Br. 6568 na mišljenje poslali, i na osnovu čl. 144. Ustava, ima čast dostaviti Vam sledeće svoje mišljenje:

da Državni Savet nema ništa da primeti protiv ovog predloga, što se kao odluka savetskog plenuma, dostavlja.

No gospoda članovi Drž. Saveta: Živan Živanović, Ljuba Jovanović i Pera Petrović, a iz razloga niže navedenih, odvojili su svoje mišljenje. Usvajajući i oni sam predlog, nalaze, da se samo njime ne bi postigao cilj, koji je Gospodina Ministra opredelio da gornji predlog podnese, no da ga treba, na shodan način proširiti, kao što će se iz njihovog odvojenog mišljenja videti.

Odvojeno mišljenje glasi:

„Okupacione vlasti za vreme okupacije su štatile i čuvale nevaljale ljude, naročito one koji su vršili dostave. Masa je sveta, s toga, osuđivano i internirano, a nikome nije kazano ime lica, koje ga tereti. Imena dostavljača za stvari i u opšte imovinu, koju su okupacione vlasti nasilno oduzimale, takodje nisu saopštavana, nego se za ta lica drugim putevima doznavaalo. I od toga je naš svet mnogo patio i šteta imao.

„Rad tih nevaljalih ljudi vrlo je teško utvrditi onim dokazima, koji se traže po našem krivičnom postupku.

S toga smo mišljenja: da ovaj zakonski predlog treba dopuniti i predati porotskom sudu na sudjenje, ne samo dela iz prvog odeljka § 85. kazn. zak. nego porota treba da sudi sve prestupe i zločinstva, izvršena za vreme okupacije, izuzev besčasteća dela“.

Primite, Gospodine Ministre, uverenje mog odličnog poštovanja.

Zastupnik
Predsednika Državnog Saveta,
Član,

Živ. Živanović, s. r.

Gospodinu Ministru Pravde.

Predsjednik Dr. Drag. M. Pavlović. — Gospodo, za ove zakonske predloge izabraće se odbori još danas u ovoj sednici, posle odmora. Gospodo, sad bi prešli na usmena pitanja.

Gospodin Laginja uputio je na mene jedno pitanje, na koje mu ja ovde ne mogu da odgovorim, jer je stvar o kojoj je pitao svršena u konferenciji, i prema tome, mogu da odgovorim u konferenciji. Prema tome mislim, da ću moći odgovoriti sutra posle dnevnoga reda.

Sad ima nekoliko usmenih pitanja. Prvo je pitanje g. Milana Marjanovića na g. Ministra Pravde o sporom radu činovnika u požarevačkom i gradskom i sreskom sudu. Pošto gospodin ministar pravde nije ovde to prelazimo na drugo pitanje g. Miloja Ž. Jovanovića na g. Ministra Finansija. Nema ni gospodina ministra finansija ovde. Treće i četvrto pitanje Ranka Obradovića na g. Ministra Vojnog, ali nema ni g. Ministra vojnog ovde. Peto pitanje takodje je g. Aleksandra Mijovića na g. Ministra Vojnog.

Prema tome gospodo, sada imamo da predjemo na dnevni red, pošto nema gospode ministara, koji treba da odgovore na pitanja.

Pre nego predjemo na dnevni red, ja bih vas pozvao, da izaberete odbore za zakonske predloge i to:

1.) Odbor za zakonski predlog o izmenama i dopunama o zakonu o narodnim školama od 19. aprila 1904. godine.

2.) Predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o univerzitetu od 25. februara 1905. godine.

3.) Predlog zakona o izmenama i dopunama zakona o moratorijumu od 29. Jula 1914. godine.

4.) Predlog zakona o izmenama i dopunama u zakonu o poroti.

5.) Predlog zakona o izmenama i dopunama o postupku sudskom u građanskim sporovima zajedno sa mišljenjem Državnog Saveta.

6.) Predlog zakona o sticanju prava advokature i bilježništva.

7.) Predlog Zakona Dra. Ribnikara i drugova o kriomčarenju životnih namirnica.

Gospodo, predsedništvo je sasvim smelo s uma, da je ovo početak meseca, a medjutim početkom svakoga meseca moraju se izabrati nove sekcije, te bi prema tome morali prvo izabrati sekcije, pa onda izabrati odbore.

Medjutim gospodin interpelant Ribarac želi, da se odmah predje na dnevni red, i da se izbor sekcije ostavi za iduću sednicu posle ovoga. (Prima se).

Na dnevnom je redu interpelacija gospodina Ribarca na gospodina Ministra Unutrašnjih Dela o gradjanima srpskim, koji su za vreme okupacije pomagali neprijatelja svoje zemlje.

Gospodo, ove su dve interpelacije gospodina Bojinovića i gospodina Ribarca slične, tiču se istoga predmeta. Prvi interpelant gospodin Bojinović nije ovde, a njegova interpelacija bila je upućena na gospodina predsednika Ministarskog Saveta, a gospodin Ribarac je uputio interpelaciju na g. ministra unutrašnjih dela. Gospodin predsednik ministarstva prihvaća da odgovori na obe interpelacije.

Predsednik Ministarskog Saveta **Stojan M. Protić.** — Ne mogu da odgovorim na obe interpelacije, nego na interpelaciju gospodina Bojinovića, a kako on nije tu, a nitko od gospode poslanika ne prihvaća interpelaciju, onda ima da se predje na drugu interpelaciju.

Predsednik **Dr. Dragoljub Pavlović:** Onda, gospodo, dajem reč interpelantu gospodinu Ribarcu.

Stojan Ribarac: — Neću ni pokušati, gospodo, da bar izlažem događaje u Srbiji za tri poslednje godine. To u ostalom nije ni potrebno. Većina je od vas i nasledila od predaka a i sama duboko osetila pravednu odvratnost prema jednom ugnjetačkom režimu koji se perfidijama i nasiljem vekovima održavao. Nebrinući se dovoljno sama o sebi a ostavljena od saveznika i napadnuta i s lica i ledja od neuporedivo nadmoćnog neprijatelja, Srbija je bila pregažena. Uništenje su rezultati mučnih trudova mnogih naraštaja.

Uropašćenje svekolike tekovine celog jednog veka, koji su Karadjorgje i Miloš stvorili, jednog veka istrajnošću, dovitljivošću, mudrošću junackih napora i slave. Srbija je bila podeljena između dva neprijatelja, koji su se takmičili u mržni prema njoj, i u svirepoj žudnji sa istrebljenjem njenoga naroda. Pustoš, plamen, ubijstva i razvrat besneli su na svima stranama. Hiljadama ljudi, žena i dece pobijeno je mučki. Sam toplički okrug broji 25.000 žrtava. Mnoga su sela sravnjena sa zemljom. Ipak, i slava Austro-Madžarske neće ništa pretrpeti, ako se to utvrdi, ipak su ih Bugari nadmašili. Jer, zbilja, ljudska misao morala bi se za vekove vraćati natrag, da traži slične primere krvoločnih instinkata i bestijalnosti, što ih je pokazala jedna podla i rop-ska bugarska rasa. Bugari su klali. Odsečene glave nevinih mladića, oni su naticali na kolje, na vrhove od sabalja ili od bajoneta, i tako ih nosili kroz selo ili kotrljali nogama. Oni su mr-

tvu glavu jednog mladića nevino ubijenog odneli majci njegovoj, koja je bila u bolnici bolesna pokazali joj i ubrzali smrt njenu. Oni su 14 sveštenika a dvesta su ih skoro poubijali, 14 sveštenika samo na Kraljevici kod Zaječara pobili su na ovaj način: zakopali su sve ljude do potkopa u zemlji i jednim mitraljezom sve su ih potukli, ali su porodicama njihovim zabranili da ih sahrane nego su ostavili, da ih psi glodju i vrane ključaju. Ja se iz pristojnosti uzdržavam da kažem još i to, šta su Bugari radili sa decom pred majkama, i sa majkama pred decom njihovom.

Medjutim, gospodo, naličje, ove sasvim blede slike nije manje strašno ni manje crno i jezivo.

Sliku su dali varvarski zavojevači, a naličje su gradili rodjeni sinovi Srbije. Jedno oko je iskopao dušmanin, a drugo brat rodjeni, zato je ono dublje i krvnički iskopano.

Rečeno je, da nesreća sjedinjuje ljude, zbilja u tim teškim i mučnim danima bili su se sjedinili u našoj zemlji svi ljudi od bolova i patnja, svi ljudi od obraza i vere. Ali dok se cela Srbija previjala u grčevima, dotle se izdvojila jedna banda lupeža. Bilo je gluvo doba i ogladneli vuč tražili su plen. Započeli su sa eksploatacijom i očajanjem naroda.

Neprijatelj je bio na izmaku svojih vlastitih sredstva. Samo u Srbiji, i ako punoj, nije mogao da ih nabavi, jer ih je narod krio. Krio ih je i zbog toga, što su austrijske i bugarske vlasti otmale i zbog toga što su cene niske bile. I onda se organizovalo jedno sistematsko pljačkanje našeg naroda. Traže se uzajamno i nalaze se sluga i gospodari. Daju se privilegije ljudima u nameni, da zemlju potpuno opljačkaju, da je sasvim iscrpe.

Jedan metod za to eksploatisanje i pljačkanje bio je od ovih ljudi, koji su imali privilegije okupatorskih vlasti ovde u Srbiji — ja govorim o odnosima i pojavama koje su se događale u Srbiji, koje su austrijske vlasti bile okupirale, da iz Austrije dovlače u Srbiju so, šećer i gas. Toga je u Srbiji nedostajalo, a u Austriji bilo na preteku, i željeznice su im bile na raspoloženju. Privilegovani liferanti naplaćivali su za so po 5 kruna kilogram, a za šećer i gas po 15—20 K kilogram. Ali su u zamenu zato vraćali u Austriju mast i brašno, kukuruz i svega što je u Srbiji bilo. Sad je seljak otvorio bio ono, što je bio prikrio zato, što je cena bila i suviše visoka. Liferanti su prodavali vrlo skupo šećer, so i gas, ali zato dobro plaćali pšenicu i sve druge potrebe.

Jedna komisija u Smederevskoj Palanci, dovoljno poznata kompanija bila je koliko letos

zaključila jedan sporazum sa okupatorsim vlastima, da, za račun Austrije, pokupi od naroda do 100 vagona prikrivene pšenice, jer su je seljaci tako vešto prikrili da ih vlasti okupatorske nisu mogle naći. Oni su zbilja uspjeli da sa svoje strane izvrše tu obavezu prema okupatorskim vlastima, da izmame od seljaka prikrivenu pšenicu na taj način; što su plaćali po 2—3 krune kilogram, ali u naknadu zato dobijali su od svojih gazda odgovarajući broj šećera. Za svakih 3 kilograma pšenice oni su dobijali kilogram šećera, i prodavali pošto su hteli po 15—20 kruna kilogram.

Gospodo, došli smo pred glavno pitanje. Naš krivični zakon kaže, da je izdajnik svaki, koji neprijatelju, za vreme dok je Srbija u ratu, namerno služi. Srbija je u ratu bila kad se ovo dogodilo, kao što je u ratu i sad. To je prvi istinit fakt, a druga fakta sadrže se u odgovoru na pitanje: jeli ta služba bila namerna i jeli ta služba bila služba neprijatelju. Ali mi se ne možemo gospodo, ovde upuštati u ispitivanje svih oblika, u kojima se jedan zločin može pojaviti i svih vrsta, što ih on može predstavljati. Mi se ne možemo upuštati u opširnu analizu jednog faktičnog pitanja. To je stvar sudske ocene, a ja sam imao uvek, pa i imam i sad puno poverenja u sudove moje zemlje. Ali, što možemo da uradimo i što treba da utvrdimo to je ovo:

1. da ne može biti sumnje o tome, da je to bila služba neprijatelja zato, što je neprijatelj snabdevan, što je njegova istrajnost napadačka pomagana, podržavana, i zato što je mogao na taj način rat da produži. Dalje, nemože biti nikakve sumnje ni u tome da je služba neprijatelju bila i namerna jer je ta služba trajala mesecima i jer je donosila bogate prihode takve da su ljudi, koji dotle nisu imali ništa, postali milijunari ma za nekoliko meseci. E sad, gospodo, pitanje je šta treba raditi? Jedne novine koje su se skoro pojavile, dodirujući sasvim jedno drugo pitanje, kazale su, što je za mene bilo vrlo karakteristično, da ne treba zapodevati pitanja, koja su događajji pretrpali. Ja Vas molim gospodo, da to odbacite, jer to je ono indolentno, lenjo, fatalističko ono jatačko: „more mani, što je bilo — bilo“. To je u isto vreme i opasno, to bi značilo izbegavanje odgovornosti. To je formula za prikrivanje zločina i zločinaca. Medjutim ima pitanja, koja treba držati neprestano otvorena. To su pitanja, koja se tiču pravnoga reda, celokupnosti državne, državnih interesa, njenog dostojanstva, njene časti, to su pitanja koja zadiru u srce i dušu jednoga naroda. Prikrivanje zločina

i još zločina direktno protiv države značilo bi bespovratno upropašćivati bitne interese države, bezčastiti vrlinu, povladjivanje grabljivosti, značilo bi privilegisati nevaljalstvo, a zločin perpetuirati a ja mislim i uveren sam da to niko od Vas ne može želeti.

U ostalom, gospodo ja ću Vam obratiti pažnju i na sam mentalitet tih zločinaca, siguran da sam ga dobro ocenio i nadam se da ću za tu ocenu da nadjem i Vašu potporu.

Oni su imali dve hipoteze. Ili će Srbija propasti, i u tom slučaju, naravno gazde i ortaci njihovi neće od toga praviti nikakva pitanja, nego će svoj položaj za sva vremena obezbediti i utvrditi; ili će se Srbija osloboditi, i u tom slučaju oni su pretpostavljali, da će radost i oduševljenje zbog oslobodjenja biti toliko, da nikom ne će ni na pamet pasti, da traga za njihovim zločinstvima.

Srbija je, hvala budi njenoj junačkoj vojsci, oslobodjena. I ne samo to nego je oslobodila i svu braću širom celog Slovenskog Juga. Hoćete li sad, sankcionisati prepredeni račun i zadovoljstvo tih nevaljalaca. Ili ćete im prirediti teško ali i zasluženo razočaranje.

Odgovor na to pitanje zavisi od one rukovodne vaše misli, zavisi od toga, kakav će biti prvi korak koji ćete učiniti u novom životu naše države i kakve će biti prve mere koje ćete preduzeti. Zavisi od toga kako će biti jutro u našem novom životu da bi se prema njemu i o danu moglo da ceni i da sudi.

Mi smo gospodo na pragu i u razdoblju novoga života celoga našeg naroda najpreča je naša dužnost, najenergičnije poraditi i izvršiti potpunu moralnu regeneraciju našega društva. (Odobranje.)

Na taj način moći će da se postigne i socijalna pravda i socijalna solidarnost. U toj situaciji moći će da se razvija osećaj dužnosti i međusobne i opšte prema zemlji.

Samo na taj način ostvarit će se zajednica naših duša kao najsigurnija garantija i osnova za utvrdjenje našeg političkog jedinstva. Samo na taj način moći ćemo izdržati iskušenja koja nam je budućnost možda rezervisala.

Mi ne smemo ni jednoga trenutka ostati bez uzbudjenja i poštovanja za one silne grobove, jedan i po milijon, što ih je samo Srbija dala. Moramo neprestano držati svoje poglede upravljene na velike primere što su ih oni dali, i neprekidno voditi brigu o nezbrinutim porodicama, koje su oni ostavili.

Politika nesme da bude šahovska tabla na kojoj će se graditi berzanski šlusevi i vršiti bankarske operacije. (Opšti buran pljesak i odobravanje.)

Političke partije nesmiju biti sindikati ličnih interesa. Država i njezini izvori snage, njenog života i opstanka nesmeju biti plen nezajažljivih ličnih i partijskih interesa.

Evo Vam gospodo prilike, da svojom odlukom, svojim votumom potvrdite ovakvo shvatanje i date jedan odlučan i odličan primer. Vama će biti iznesen od strane jednoga moga prijatelja predlog za prelaz na dnevni red. Ja se nadam da ćete taj predlog primiti. Tako ćete reći glasno i celoj zemlji, neka se apse, neka se sude i neka se kazne svi oni koji su za vreme okupacije vesno služili ratnim neprijateljima svoje zemlje, grabili novac, a nisu ni malo verovali u sudbinu i zvezdu svoje zemlje. (Opšti buran pljesak i odobravanje.)

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović: — Reč ima g. ministar Unutrašnjih Dela.

Ministar Unutrašnjih Dela Svetozar Pribićević: — Gospodo narodni poslanici! Ja ću sasvim kratko odgovoriti na interpelaciju gospodina poslanika Ribarca. Čim sam došao na ovo mesto, posvetio sam pažnju pitanju, koje je ovde sada gospodin poslanik Ribarac razvio. Posvetio sam pažnju tomu pitanju i uputio raspise, koji su bili potrebni, područnim vlastima. Naročitu sam važnost položio na to, da se celo to pitanje raspravi sasvim objektivno, neštedimice za nikoga, ko se je ogrešio o krivični zakon i ujedno vodeći računa o tom, da dotična isledjenja ne nose na sebi biljeg ikakve partijske tesnogrudne isključivosti ili protekcije. Kako je poznato gospodi poslanicima izsledjenja vrše po tom pitanju isledne vlasti, a o samoj kvalifikaciji dela imaće da odluči sud. (Odobravanje.)

Ja sam već u ovoj stvari zatekao raspis moga predhodnika, a sam sam uputio dva raspisa u tom istom pitanju područnim organima. U ovom prvomu raspisu, koji se može uzeti kao osnovan, tražio sam, da se odmah izvide i utvrde sva krivična dela, koja je neprijatelj počinio na našem teritoriju. Istim raspisom tražio sam, da se islede i sva krivična dela, koja su učinili naši građani služeći neprijatelju, pak da se u slučajevima zločina prema okrivljenima postupi po zakonu, o svakom slučaju da se izvesti, a po presudnim delima da se napravi izvod, u kome će biti tačna kvalifikacija dela, a po tom postupak po zakonu preduzme. Ujedno sam kazao, da

preporučujem, da se ovaj posao najozbiljnije svrši, jer ako saznam, da je ostao neki zločin nezavidjen i posle ovoga naredjenja, da ću odgovornog faktora za to odmah kao nepodesnog iz službe ukloniti.

U drugome raspisu ponovio sam ova opća načela i kazao, da se treba da vodi razlika između onih, koji su dotično zločinačko delo vršili namerno, i onih, koji su ih vršili iz nužde, sticajem prilika. Da se ima nužno utvrditi namera okrivljenoga lica, koje je delo učinilo, a učiniti razliku prema onima, koji su se ogrešili, jer su stajali pod pretnjom od strane neprijatelja, da ne bi sami stradali.

Imade više slučajeva, u kojima se već dovršuju isledjenja i sudovi će imati da kažu svoju reč o toj stvari. Medjutim vlada, vodeći računa o tom, da narodno raspoloženje dodje potpuno do izražaja, predložila je Narodnom Predstavništvu zakonsku osnovu, koja je, mislim, već poslana državnom savetu na ocenu i po kojoj osnovi se rešavanje o dotičnim delima, prepušta poroti. (Glas: To je pred skupštinom. Danas biramo odbor.) I tu se u motivaciji nabrajaju oni isti slučajevi, koje je napomenuo gospodin Ribarac. Navodi se, da su pojedini sugrađani dobivali od neprijatelja koncesije za trgovanje, a uzimali od srpskog stanovništva zemaljske proizvode, kojima su neprijatelja snabdevali. I kako se dalje u motivaciji kaže, da su time olakšali položaj neprijatelju, a zemljoradnički svet eksploitalisali i ekonomski slabili. Za sudjenje tih dela nadležni su naši sudovi, pa se ovdje predlaže, pošto ova dela, prema prilikama, u kojima su učinjena, imadu važnog uticaja na život i moral našeg naroda, da je potrebno, da u poroti imade narod učešća u sudjenju.

Ja nisam time mislio prejudicirati narodnoj skupštini. Narodna Skupština je suverena u toj stvari. Ona može da donese zakon kakav hoće, a obično se skupština rukovodi i raspoloženjem samoga naroda i nastoji, da zakoni budu u skladu sa duhom i sa raspoloženjem naroda.

Gospodin poslanik Ribarac nagovestio je u zaključnoj reči, da će njegovi prijatelji podneti prelaz na dnevni red, koji bi imao motivaciju. Ja mislim, da će vladi biti saopštena ta motivacija, da bi se mogla odrediti prema tomu prelazu.

Inače držim, da nikoga u ovoj skupštini nema, koji bi htio ili želio, da se bilo čijim uticajem zabašuri koje krivično delo, kojim je oštećena naša zemlja i interes ratovanja, kojim je delima omogućeno neprijatelju, da produži borbu protiv nas. Ja držim, da nema nikoga, koji ne bi hteo,

da se sva ta dela strogo istraže i islede i da se krivci privedu kazni, koju zakon predviđa. To je za ono, što je bilo, za ono, što se desilo, jer nitko ne može biti, pa makar bio i sretan i zadovoljan, što se je narodno ujedinjenje izvršilo, imun za ono, što je počinio. A za budućnost, sasvim je umesno primetio gospodin Ribarac, da će biti zadaća sviju nas, sviju inteligenata u našem narodu, da poradimo, da se celo naše društvo reformiše, da se stvori jedna visoka moralna zajednica, koja će biti čvrst osnov za našu zajednicu političku.

Toliko sam imao ukratko da kažem na interpelaciju gospodina poslanika Ribarca.

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović: — Ima reč gospodin Dimitrije Mašić.

Dimitrije Mašić: — Gospodo, posle motivisanih navoda moga prijatelja, gospodina Ribarca, ja nemam mnogo šta da dodam u prilog njegove interpelacije, jer verujem da svi vi gospodo, koji se nalazite ovde kao poslanici i ako niste bili svjedoci; opet za to mnogi od vas kao dobrovoljci, veliki broj od vas znate, slušali ste od nas Srbijanaca, kako je i na koji način propištao srpski živalj i muško i žensko i mlado i staro, za vreme nazvanih kulturnih zavojevača Germanaca i Austro-Madžara, i divljaka Bugara. Jezive prilike u kojima se naš živalj za vreme te okupacije nalazio, ja mislim, da nema pera koje bi moglo to opisati, sem ako bi to pero bilo u krvi umakano, da opiše patnje našega življa pod kulturnim Germancima, Austro-Madžarima i divljacima Pagarima. Ja sam istina star čovek, ali ne pamtim turska zverstva i zavojevanja. Ali po pričanju i čuvenju došao sam do uverenja, da su Turci bili plemenitiji nego što su kulturni Germanci, Austrijanci i divlji Bugari; veća su zverstva od strane Austrijanaca, Germanaca i Bugara nego od samih Turaka još pre pet stotina — šest stotina godina. Tvrdilo se na Turke u ono doba, da su pravili divljačke najezde. I zaista divljačkih najezdi moglo je i biti pre pet-šest stotina godina, ali posle pet-šest vekova da bude ovakve strahovite najezde i da se ovako radi usred Evrope na Balkanu kao što su to radili kulturni Germanci, Austrijanci i divlji Bugari, ja mislim, da toga nigda u svetu nije bilo.

Meni nisu poznate prilike u krajevima koje je bila okupirala austro-madžarska vojska, ali vrlo su mi dobro poznate prilike moga kraja, koje je okupirala bugarska vojska i bugarska država. I ako sam bio dve godine i pet meseci interniran, pušten sam kući, jer su verovali, da sam slomljen, verovali su da ću ćutati i da neću kritiko-

vati njihove divljačke radnje. Držali su me tako nekoliko meseci kod kuće i ponovo su me internirali 23. septembra 1918. godine, onoga dana, kad su izgubili Veles i mene su oterali stražarno nedajući mi ni kući da odem i to sprovodio me je jedan Arnautin, koji neznadijaše ni srpski ni bugarski. Putujući od Lom-Palanke za Sofiju, putovao sam četiri dana i to samo noću. Za to vreme dok sam bio kod kuće, ništa od mene nisu tražili, nego da ćutim i u početku ja bih možda i ćutao. Ali kad sam došao i video, kakva se zverstva vrše i ako sam i sam trpeo od Bugara u istočnoj Rumeliji, jer sam za vreme interniranja bio apšen i batinjan, nisam mogao da gledam zverstva, koja čine bugarske vlasti na našoj teritoriji. Bilo je došlo do toga, da sam kazao otvoreno, terajte me odavle. Ne mogu više da gledam zverstva koja činite, ubijte me a nemojte me više mučiti. Pitali su me, zar su tako velika zla? Ja sam im odgovorio, zar može biti većeg zločina kad vi ne dajete tolikom narodu hleba, da jede, terate ga da travu pase, a deca da skapavaju od gladi.

I pored svih tih strašnih i teških prilika, pored svih tih zverstava, koje je naveo i moj prijatelj g. Ribarac, Bugari opet nisu dopustili nijednomu od inteligentnih ljudi, da ostane kod svoje kuće već su ga nasilno internirali. Pa to nisu radili samo sa ljudima nego i sa ženskinjama. Postojalo je naredjenje da svi činovnici, učitelji i učiteljice i sveštenici, u koliko ih je ostalo još nepobiveno, kao i svi vidjeniji građani sa narodnim poslanicima, budu internirani. Sreća je bila, hvala Bogu, te nas od poslanika, u dolini Morave, nije bilo ostalo više nego samo dvojica i dr. Stanojlo Vukčević iz Požarevca, te je od strane narodnih poslanika svega na nas trojicu i pala kocka da budemo internirani kao predstavnici vidjenih građana. Njihova su zverstva, gospodo, kao što maločas rekoh, neopisiva: nema pera, koje bi ih moglo verno opisati. Ne možete, gospodo, zamisliti, čega su se sve oni latili u vršenju zverstava prema našem življu. Oni su mučili i zlostavljali pored ljudi još i žene pa i decu od 10 godina starosti: uprte im motike, koje su 5 kg teške, da kopaju šanceve, bedeme i uopšte ma što da rade, pa bilo da im to treba ili ne treba. Oni su sistematski išli na to, da upropaste ceo naš živalj, naročito omladinu, ali ne štedeći kako rekoh ni same žene ni decu. Oni su nailazili po kućama kao divlji zvjerovi i svaki treći dan vršili pretres u svakoj kući. Niko u kući nije smeo imati ni kilogram brašna. I u mojoj kući vršili

su pretrese svaki čas. Ne verujući mi da mogu da ćutim i da ostavim bez kritike ove njihove zločinačke radnje, oni mi nisu davali prilike ni jednu reč da progovorim sa mojim sugradjanima. Ako sam s njima i mogao da progovorim koju reč, to je moglo biti samo noću; inače preko dana, na ulici u polju, kad odem da radim vinograd, nikad me nisu pustili samog, već sam uvek išao u pratnji nekoga od njihovih organa: oficira, podoficira ili nekog predstavnika civilnih vlasti, koji su stalno stajali pored mene ne dajući mi ni sa radnicima da progovorim makar jednu reč. Tako sam proveo nekoliko meseci pod njima i takav je bio odnos između mene i njih. Koliko su oni, gospodo, daleko išli u preganjanju prema nama neka vam posluži za to i ovaj primjer. Polazeć od kuće, ja kažem ženi: ostavi jedan kilogram brašna pa kad dodju da izvrše pretres, a ti im kaži, da je to brašno za zaprašku, te da vidimo dali će i to da uzmu. Razume se, da se oni nisu ni malo razmišljali nego su čak i to poslednje kilo brašna uzeli. Pa kad su tako radili prema meni, za koga su znali da nisam sklon da ćutim, već da ću sve to da kritikujem, onda možete zamisliti, kako su tek postupali prema onom jadnom, sirotom i kukavnom narodu, koji nema kuraže da se potuži na njih i koji se pokašto plaši kad ga oni i samo mrko pogledaju. Pa i pored svih tih nevolja i svih tih zala koje smo od neprijatelja pretrpeli, a od kojih je ovo što smo ja i g. Ribarac izneli možda samo jedan hiljaditi deo, — ipak se našlo ljudi, nažalost naših sugradjana i sugradjanki, koji su služili i izmečarili tim divljačkim zvjerovima. Zbog čega? Reći će neko, kao što reče i g. Ministar, iz plašnje i straha da ne pate.

Ja mislim, gospodo, da to ne stoji. Jer sve patnje što bi imale da budu za pojedince, to bi bilo interniranje, da ga odvoje od kuće, kao što su i tolike druge ljude odvojili, ili u krajnem slučaju, da bude pritvoren nekoliko dana ili meseci. Ja stavljam sebi ovo pitanje, pa lepo, kad ti muškarci i ti gradjani, koji su ostali kod svojih kuća, da čuvaju porodicu svoju i svojih sugradjana, koji nisu otišli na Solunski front, kad oni nemaju muške kuraže da vrše svoju dužnost, zašto su uopšte i ostali. Oni su trebali potpuno da znaju i razumeju, da su ostali ovde u svojoj zemlji, da čuvaju onu nejač, čiji su ocevi otišli i da za njih pate, kao što i hranitelji i muževi tih porodica koji su otišli sa vojskom, godinama žive u blatu boreći se za svoju otadžbinu, boreći se stalno sa neprijateljem. Isto tako, gospodo, tih u zemlji ostalih muškaraca dužnost je bila glavna, da gledaju da nam se ženska deca ne upropašćuju, i

da masa porodica ne umire od gladi. Nema tu opravdanja od straha. Nije tu bio strah, nego prosto životinjski egoizam i komoditeta. Svi ti ljudi gledali su samo sebe i hteli su da žive dobro i komotno, pa čak i da se bogate, a ništa ih se nije ticalo, šta će biti sa njihovim komšilikom. Njihova deviza je bila, neka ceo svet propadne, samo njegova porodica da ima što bolje da živi. Zar ti ljudi, gospodo, i zar prema tim ljudima treba imati prezrenje? Ne, ne treba imati nikakva prezrenja, jer je to po mome mišljenju najveći zločin, čak mislim, ne jedan no dva zločina: izdajstvo prema naciji, prema državi, koja mu je osigurala ono što ima i što mu se zateklo, i zločinstvo i kradja prema svojim sugradjanima, jer ono što su radili, radili su iz koristoljublja, a na štetu svojih sugradjana, a samo za svoje blagostanje, stoga mislim, da nitko ne može to nazvati strahom. To je zločinstvo, koje se od časnih ljudi ne može i ne sme da oprostiti. Jer kad se jedan seljak osudjuje na robiju samo zbog toga, što je ukrao jednu kozu, zar ovi ljudi, da se za svoja dela ne kazne, samo zato, što će kazati: ja sam to iz straha vršio. Ti ljudi, gospodo, nisu pretrpili nikakvu štetu, no su naprotiv od toga imali koristi. Da su ti ljudi to činili s kakvih načela ili obzira čovečnosti, oni bi to mogli da dokažu i njihovi protivnici morali bi potpuno da im veruju, naročito, kad to, što su oni vršili ide na njihovu ličnu i materijalnu štetu; ali kad mi naprotiv vidimo, da su oni zbog takovih svojih postupaka imali materijalne koristi i da su to radili samo za čar, onda mi ne možemo verovati, da je to radjeno iz straha, nego iz čisto životinjskog egoizma. Tako je i bilo u ovom slučaju sa tim ljudima. Ovi ljudi, gospodo, nisu ni zlostavljani ni internirani, pa čak ni apšeni, nego su naprotiv svi sedeli kod svojih kuća i zato bili nagradjivani izvesnim beneficijama od strane zavojevača. Da je ovo tačno najbolji je dokaz to, što u jednoj varoši, u kojoj je ostalo 50 trgovaca samo njih 10 imali su te povlastice da dobiju „Odkritiji List“, tako se kaže bugarski „Dozvola“, da mogu da putuju po celom Timočkom kraju, po Makedoniji i Bugarskoj, a neki su dobijali čak dozvolu, da prelaze na teritoriju Austro-Ugarske, i da se slobodno bave trgovinom, dok 40 ostalih nisu imali to. Pa molim vas, gospodo, zašto i zbog čega tih 10 ljudi da dobiju to, i ot kud njima da se čine te beneficije, svakojako, da su morali učiniti kakve usluge neprijatelju i zavojevač im to kao nagradu davao.

Ta njihova zločinstva imaju još jednu težu stranu. Oni koji su hteli koristeći sebi, da zado-

volje taj životinjski egoizam radi svoje udobnosti i komoditeta svoga i svojih porodica, oni su globili narod, pomagali su i neprijatelja i neprijateljsku vojsku. Jer da nije bilo tih naših nevaljalaca, koji su se u sredini naših sugradjana nalazili, da nije bilo među njima dostavljača, ja verujem, izjavljujem otvoreno, da ni Bugari ni Austrianci može biti ne bi učinili našem narodu ni polovinu zla, t. j. ne bi mogli pronaći onu sakrivenu hranu, koju je naš narod onako majstorski sakrio. Naš je narod kopao žito u zemlju, kopao je stvari za koje nitko nije mogao pomisliti da se mogu kriti u zemlji; sakrivao je čak i stoku; pravio je burdelje u zemlji i sve su to zavojevači našli. Oni nisu to mogli naći sami, nego su im naši ljudi — izdajnici — dostavljali gde se šta nalazi. To je gospodo, čisto izdajstvo i zločinačko koristoljublje.

Pored toga, gospodo, kao liferanti oni su na žalost naši sugradjani — pomagali neprijatelju, te je njihova vojska dobijala hranu i meso svakoga dana i naročito ih tako servilno usluživali i uništavali naš živalj. Može biti da bi neprijateljska vojska još pre dva tri meseca klonuła, jer ne bi imala šta da jede, jer su Bugari priznavali, da im „Moravsko“ hrani vojsku.

Da nije bilo tih nevaljalaca — liferanata — da od naroda uzimaju posakrivenu stoku i hranu, može biti da bi neprijatelj kapitulirao. Vidite gospodo, čak je ovo izdajstvo izvršeno. Na koji su im način liferanti vršili njihove rekvizicije, hoću uzgred i to da napomenem.

Pošto su u našem kraju većinom žene ostale, nisu htele da ostave sebe bez jednog para volova ili bez jedne krave i jednog vola, razume se, nemogu to da prodadu, jer im treba da rade. Dodje taj naš vajni srpski gradjanin u selo i traži od neke žene da kupi vola; ona ga odbija i kaže mu: „Nemogu treba mi par volova, nemam s čim da orem“. On odlazi kod jednog čoveka kod drugog, nemože ništa da uradi jer nitko neće da proda. I šta onda on radi? U dogovoru sa bugarskim selskim kmetom zadje, pa onda iz svakoga kraja selā rekvirira po jednog vola. Naredi služitelju da dotera po jednog vola iz jarma ili šta mu nadje, skupi deset do petnajst grla i ovaj liferant t. zv. lopov iz naše sredine, zadje sa svojim trabantima po selu i kad ōvi nisu hteli da prodadu, kaže: „Prodajte mi, vidite da će Vam biti rekvirirana stoka“. Žena skriva glavu i kaže: „Volim da mi dadu pare, nego da uzmu džabe“. I oni onda plaćaju koliko hoće: 1.000 leva, 2.000 leva — koliko kaže žena, i teraju stoku. Tako dodju pred rekvizionu komisiju, a

ova platj po 4 do 5 stotina leva ili ne plati ništa. Ako žene neće da prime, idu kući, onda dodju i biju ih kundacima. Na taj način razbojnički su otimali stoku i hranu od naroda i sve što su mogli. Iskreno da vam kažem, ja verujem u dobru volju g. ministra policije, da je — kao što on kaže — izdao raspis u ime vlade da se sa tim zločincima postupa po zakonu. Nastaje drugo pitanje. Ja nisam pravnik, ali koliko ja razumem zakone, i koliko ih umem čitati, i zglveda mi, da se te stvari ne dokazuju tako lahko, a naročito špijunaže. Kod kradje može svedocima da se dokaže, ali kako će špijunaža da se dokazuje? Zar da zovemo Austrijance i Bugare da svedoče protiv naših?

A to su zločinci, koje ako država i državne vlasti ne će da im sude sudiće im narod posle demobilizacije. Onda tek ima da nastane razračunavanje za našu državu i ako do toga dodje, da naš narod uvidi posle demobilizacije, da ti nevaljalci nisu stavljeni pod sud i kažnjeni za zločina dela usled čijih dela su porodice propale, ako ti ne budu kažnjeni, a naš se vojnik demobilise, možete misliti šta predstoji našoj mladoj državi. Ne samo što će biti razračunavanja, nego može nastati linčovanje, premlaćivanje i ubojstva, a gde će nas to odvesti u početku naše nove mlade države? Baš u interesu naše nove države vlada je dužna što forsiranije da spreči to, zato je trebala to odavno raščistiti, jer to je pitanje najtrulije u našoj državi, ti lopovluci, ta nesavesna radnja da se izvidi i da se ti izdajnici i opasnije kazne. Sve drugo možemo popraviti, ali to izgleda vrlo teško da je, jer ti se nevaljalci vuku svuda po Srbiji, pa izgleda da će ući i u našu novu državu. Nedajte da udju, razčistite s tim lopovlucima, razčistite sa svim što ne valja. Žigosite lopove, jer narod nema vajde što će oni osuđeni robovati i možda čak biti streljani, nego ih treba žigosati tako da im niko ne nazove Boga. Valja ih prezreći kao svaku strvinu. A to će se moći izvršiti samo tako ako vlasti odmah pristupe radu, a valjalo je i dosada da je pristupila radu, da se povede istraga i da se ti lopovi podvrgnu sudskim osudama. Gospodin Ministar Unutrašnjih Dela u svome raspisu sva ta dela deli na zločine i prestupe, pa za zločine veli, da se je pristupljeno poslu odmah i da će se u postupak sa sudovima, a za prestupe da se naprave odmah spiskovi, koji se imaju njemu poslati, ali ja ne verujem da je gospodin Ministar dobio dosada te spikove prestupnih dela. Šta je uzrok tome, ja ću sad da vam kažem. Kad su naše vlasti došle u naše krajeve, kad su se vratile, na-

stao je stari status quo do 1915. godine, i svako se vratio na svoje staro mesto, te je tako i kod nas došao stari okružni načelnik. Komandant okružne komande, čim je došao pozvao me je, pošto je znao da sam ja izvesno vreme kod kuće bio i tražio da mu ja referišem kao narodni poslanik i da mu kažem kakvo je čije držanje bilo za vreme neprijateljske okupacije. I onda mi je čovek otvorno poverio i kazao: Mi imamo naredjenje od Vrhovne komande, da strogo povedemo istragu o našim nevaljalcima, koji su prodavali naš živalj i narod za vreme okupacije i da niko, ko je kompromitovan ne bude vraćen na svoj stari položaj na kome je ranije bio. Ni kmet ni predsednik ni nitko nemože biti na svome mestu i ne treba. Kad me je komandant zapitao, ja sam mu kazao: Posle deset dana dolazi policiska vlast u Negotinu; načelnik okružni sedi petnajst dana i nikoga ni za šta ne pita, jer je on uobrazio da zna sve. U toku toga vremena pojavila se jedan originalan dokumenat bugarske kulturne lige iz Niša. Bugarska kulturna liga iz Negotina piše tim dokumentom kulturnoj ligi u Niš i moli ovu da poradi kod njihovog Ministra Unutrašnjih Dela, da se Petru i Pavlu, dotičnoj dvojici, ličnostima, koje su bile liferanti bugarski za vreme okupacije, ljudima, koji nisu imali hiljadu dinara kapitala i koji nisu imali ni sto groša poverenja u čaršiji, a danas su obojica milioneri, preko jednog miliona jedan ima, za njih ima da moli Niška bugarska kulturna liga da im se oprostite neke kazne, jer su to prijatelji bugarski, koji su velike zasluge učinili Bugarskoj, a za jednog čak veli, da će i u buduće po zborovima u Negotinskom i Timočkom kraju učiniti usluge, jer je on iz sela Jabukovice.

Neću da kažem u kome cilju, jer tome nije mesto. I, gospodo, taj originalni dokumenat dobija komandant; dečak-djak naš četvorazredni gimnazista, koji je bio slučajno i u finansijskoj upravi njihovoj radio i pred polazak pre no što će oni otići u oči onoga dana, ukrade onaj akt i predaje ga komandantu. Komandant mene zove i pita me, ja sam mu objasnio tako i on je uputio diviziji, jer nije imao islednika. Taj akt je divizija uputila načelstvu okruga krajnskog da načelstvo isledi. To je bilo posle Božića pr. godine a pre Nove godine. Načelstvo je zvalo mene i ja sam u polovini februara otišao — žena je moja na samrti bila, ali zovu me i nužno je, ja kažem dobro da idem i odem. Do polovine februara, gospodo, nije ništa radjeno. G. načelnik kao politički predstavnik i predstavnik vlade nije smatrao za nužno ni da traži informaciju ni od koga. On je tra-

žio informaciju baš od onih koji su bili liferanti, i preduzimači bugarski. Sve što se oko njega okupilo, to su bili njegovi telohranitelji i savetodavci. Razume se, kad smo ja i ostali to videli, mi smo se povukli, nismo hteli da imamo posla s tim ljudima i mesto da dovrši istragu, on gnjavi sve i ko zna šta bi bilo da nije na zahtev skupštinski odredjen sudija. Sudija je otpočeo istragu, po kojoj su i ta dva čoveka zatvorena posle pet meseci. Eto vidite gospodo, to je jedan žalostan primer, oću da kažem odnesno nerada vlasti. Ja verujem da ti nevaljalci, koji su bili u stanju da služe zavojevaca, da su i nametljivci, ali ja izvodim zaključak sumnjiv, da nije tu neka vrsta špekulacije naših predstavnika vlasti tamo, računajući ovako: pa ti ljudi opljačkali su naš narod, olako su došli do para, hajde i mi malo da ih pomuzemo, pa kad ih pomuzemo, mi ćemo ih posle uhapsiti. Ja izvodim takav zaključak da se zato odugovlači. Nije u kom drugom cilju nego vele da i mi malo zdipimo i odujmimo od njih. Drugi razlog ne može da postoji. Od kud to da ti ljudi, koji su najviše radili sa Bugarima opet kod naših vlasti dobro stoje a ispravni građani ne mogu da dodju u dodir do vlasti od njih. Oni šalju prasce, daju gozbe i ručkove i t. d. E pa, gospodo, kako može taj svet, koji je propištao majčino mleko da gleda šta rade predstavnici vlasti. I šta su radili? Udarili su na mene i pitaju me: ti si poslanik, zašto ne protestvuješ? Ja sam im odgovorio: dok ne utvrdimo granice nove naše države, neću govoriti po tome ništa; ali kad se granice naše utvrde, onda ćemo prvo sa lopovima da prečistimo, pa neka nas ostane malo u novoj državi, ne trebaju nam lopovi i nevaljci. To sam i njima kazao, pa kažem i Vama. I, gospodo, nemojte se šaliti, razmislite o ovoj stvari, krajnje je vreme da se u Srbiji to zlo i lopovluk koji su se u Srbiji zakorenili, iskorene. Lopovluk je krajnji i sada u zemlji, to treba da račistimo. Poštena, svetla radnja verujte, gospodo, i ja verujem da će biti duga i časna. (Uzvici: Živeo sa pljeskanjem.)

P r e d s e d n i k dr. Draža Pavlović: — Ima reč g. Milivoje Bašić!

Milivoje Bašić: — Gospodo narodni predstavnici. Srećan sam što izlazim pred ovako odličan skup narodnih predstavnika iz svih krajeva našeg troimenog naroda, ali bih bio srećniji kad bi učešće u ovoj debati bilo življe, i kad ne bih ja bio već treći govornik samo iz jedne, moje partije, koja u ovoj diskusiji učestvuje.

Gospodo, mi smo se skupili da većamo o dobru i blagostanju narodnom, ali da se zabavimo

i zlom koje tišti naš narod i da se pobrinemo da to zlo otklonimo. Vi znate, da su Perzijanci pa i Turci bogati mudrim izrekama. Kažu, da je jednom prilikom jedan turski paša, kad mu je vojska bježala viknuo, da bi je ohrabrio: „Što bežite od naroda, koji ne ume da ceni vrline, a poroke da kazni“. Ja ne znam, koji je taj narod bio, ali meni se čini, mi mnogo ličimo na taj narod. Mi se hvalimo i ponosimo svojim junacima, svojim velikim sinovima, ali to obično biva posle smrti njihove. Mi im posle smrti kosti prenosimo, držimo svečane govore, a međutim mnogi od tih ljudi vrlo često su bili za života ganjani, a mnogi i umirali od gladi. Međutim i danas, kao što znamo mi imamo živih velikana i zaslužnih sinova. A te velikane ne treba tražiti na visokim mestima, nego ih možemo naći na ulicama. To su oni ljudi, koji često stoje na uglu ulice da im udelimo koju leptu, a mi kad im damo, a kad im i ne damo. To su naši borci, invalidi. To su borci, koji su nam izvojevali ovu slobodu, koju mi sad uživamo, to su oni, kojih se jedva sećamo da im nešto damo, od čega nisu u stanju mnogi ni da žive ni da umru.

Dakle tako radimo sa svojim zaslužnim ljudima. Ne ukazujemo im onu poštu koliko bi trebalo, sem u izvesnim ceremonijama, kad to treba tako da bude. Šta radimo međutim sa onim ljudima, koji ne zaslužuju naše priznanje, nego koji šta više treba da budu osudjeni? Da li se ponašamo prema njima onako, kako oni to zaslužuju, da budu kažnjeni? Ne, ti ljudi, samo ako su bogati uživaju naše poštovanje, pa čak i oni, koji su bili maroderi za vreme okupacije našem narodu, prema kojima ne samo da ne kazujemo prezrenje, nego vrlo često, samo ako su bogati, ukazujemo i simpatije i poštovanje, a ima ih koji hoće da im se i dodvore. I ja se bojim prema onoj izreci, da ne idemo daleko da možemo postati onaj narod, koji još vrline kazni, a poroke nagrađuje. Ali koji su ti zlikovci, koji su ti maroderi? Poznato vam je i samima, koji su to neljudi, a čuli ste iz govora mojih predgovornika, poštovane gospode Ribarca i Mašića, koji su detaljno izneli Tantalove muke srpskoga naroda za vreme okupacije. Te su muke dolazile od naših vekovnih neprijatelja; od Austrijanaca, Nemaca, Madžara i još gore od po zlu poznatih Bugara.

Da vam sve opisujem nema smisla. Da se pretvori, kao što je rekao veliki Njegoš, more u mastilo a nebo u hartiju, ne bi se mogli ispisati svi jadi, koje je srpski narod u Srbiji prepatio. I vi, gospodo, iz drugih krajeva, koji ste bili do pre neki mesec pod austrijskom upravom, znate

vrlo dobro, šta vas je sve tištalo, znate šta ste sve poslednjih godina videli i propatili. Znate i po svome iskustvu, a znate i po onome što su vam pričali vaši dedovi i predci. Ali izgleda, da su sve muke, koje ste vi pretrpeli za nekoliko vekova, imali Srbi ovde da podnesu za tri godine. Izgleda, da je to usud hteo, da vas mi tako bolje razumemo pod kakvom ste upravom bili, kako ste trpeli, pa da budemo i mukama izjednačeni i prečišćeni i tako da počnemo živeti jednim novim životom, ali takvim novim životom, koji bi morao biti na jednoj sasvim drugoj osnovi, na čisto moralnoj osnovi.

Neću da govorim o svima mukama; nevoljama koje je propatio srpski narod i koje je podnosio od vekovnih neprijatelja naših. Izgleda, da je naš narod na to navikao. Ne boli me, kaže naš narod, to, jer znam da je to od neprijatelja, kao ni ono što je morao da trpi glad, što je morao da gleda svoje sinove da mu se odvođe u ropstvo, što je morao da podnosi najveće duševne muke, koje su jače nego telesne i fizičke. Sve je to ništavno prema onome zlu koje je dolazilo od njegovih rođenih sinova, ne doduše u velikoj meri, ali ih je tek bilo. Toga je bilo i u ranijim vekovima, ali sada je bilo naših ljudi, koji samo radi svoga bogatstva, radi ličnog uživanja, da bi obezbedili svoju porodicu i stekli zemaljsko carstvo po njihovu mišljenju, nisu prezali ni od čega, samo da dodju do toga bogatstva, nisu gledali na svoje poštenje, ni obraz, već su neprijatelju i najgadnijim sredstvima služili. Ali kad im je neprijatelj to davao, davao im je to iz računa, da bi oni bili prvi, koji će srpski narod gaziti, da mu deru kožu s ledja, da upravo budu maroderi njegovi. Ja ne ću pominjati imena „nomina sunt odiosa“ kako kaže stara latinska izreka. Ja ne činim to, to ne čine ni moji prijatelji, iz nekih ličnih ili partijskih razloga, ili neke partijske mržnje, nego iz najčistije težnje, da moral i pravda pobede „Fiat justitia perezad mundus“. A mi bismo mogli kazati: „Fiat justitia vivat Jugoslavija“ naša mlada Jugoslavija, koju naročito treba postaviti na dobar fundamenat, na dobru osnovu.

Ti isti nevaljci o kojima je reč, koji treba da budu žigosani sa ovoga najuzvišenijega i najsvetijega mesta, imali su vrlo dobre metode, to jest po njihovu mišljenju dobre. Oni su znali, da se dvostruko nadju, da ugođe neprijatelju, pa da ih on pusti da nekažnjeno gaze narod i zbiraju milijune, a s druge strane umeli su da se postave i na drugu osnovu, računali su i na drugu mogućnost, kao što je docnije i došla, da su se ti isti ljudi pokazivali kao najveći optimisti, šapućući na

izvesnim mestima, kako će sve dobro biti. I zaista, za njih je dobro uvek, oni su shvatili duh vremena u kome žive. Znali su, da srpski narod lako zaboravlja prošlost, pa da lako opršta, naravno ne uvek. Ti su ljudi gledali na svaki način da se dodvore svakom stanju, svakoj promeni političkoj, jer kad se ima bogatstvo, tada se može sve, te se lako prilagoditi svakom vremenu, svakom stanju, svakom carstvu.

Gospodo, ima još i drugih branilaca takvih ljudi, jer često čujete da se ovako govori: „Pa dobro je, što su ti ljudi tekli bar je ostao novac u našoj zemlji, a nisu došli kakvi Jevreji iz Pešte da taj novac pokupe i odnesu“. Ali gospodo, i ako se to sa jedne utilitarističke strane može i braniti, sa etičke, moralne strane mi to moramo svi osuditi, jer bi inače značilo, kao što kaže naš veliki Njegoš da bismo za pravilo ludost t. j. nemoral izabrali. I onda do čega bi nas to dovelo? Davelo bi nas do jednoga moralnoga sloma, do groba iz koga ne bismo nikad više ustali. Jer šta se već čuje danas, gospodo, u narodu? Ovim ljudima bilo je dobro pre, pa dobro im je i sada. Pa ako se to uverenje raširi u svemu narodu šta će biti? Ne dao Bog, šta će biti? Dogadjaji se istorijski ponavljaju, mi ćemo još imati ratova, jer imamo neprijatelja sa svih strana, pa ako najmoćnije oružje naše, kojim smo se održavali kroz vekove, ako to moralno oružje naše ispustimo, onda nam gospodo, nikakva sila na svetu neće moći pomoći. Naprotiv ceo će svet biti uveren da tako treba da se radi, prilagodjavaće se svima političkim prilikama, gledaće samo da se obogati i zanemarivaće sve moralne obveze i ideale za koje se je naš narod dosada borio, a to bi dovelo, naš narod do večitoga sloma, što mi ne smemo dopustiti. Naš narod je izdržao velike patnje i nevolje: pet stotina godina robovao je pod Turcima, ali je ipak održao visoko svoj moral, i ta ga je snaga i odvela pobeđi i ovome velikome rezultatu narodnom, opštem ujedinjenju koje smo danas postigli. Vi znate, gospodo, da se opet pozovemo na našu narodnu enciklopediju, na naše narodne pesme, kakvi su ideali bili ukorenjeni u našem narodu, kad majka Jevrosima poručuje svome sinu, našem ljubimcu narodnom Kraljeviću Marku „Bolje Ti je izgubiti glavu, nego svoju ogrešiti dušu; Ni po babu ni po stričevima, već po pravdi Boga istinoga“. — Samo tako, gospodo, što je naš narod bio prožet takvim visokim moralnim idejama, samo tako — on je mogao imati i Kumanovo i Bitolj, i Bregalnicu i Mačkov kamen, i Kajmak-Čalam i onu slavnu ofanzivu, kojom je oslobodio ne samo sebe, nego i svoje pri-

jatelje. Ne dajmo, da se nemoral zacari i to baš sa vrhova gdje narod treba da vidi svako dobro!; jer priznaćete da se u narodu već pokazuju izvesna kolebanja, izvesne moralne slabosti, što dolazi otuda što se nemoralnim ljudima često gleda kroz prste, što oni ostaju nekažnjeni, a što nam se ljuto može osvetiti. Čuju se i ovakvi prigovori: „Pa teško je pohvatati sve one, koji su zaista krivi, jer mogu da stradaju i pravedni!“ Ono zaista, istina je, da su ti ljudi vrlo ljigavi i elastični i da se lako izmigolje. Naša policija sa takvim ljudima ne ume da operiše; ona hvata često one, koji su njoj opori i neugodni, i drži u pritvoru ljude, koji nisu baš tako krivi ili često i sasvim pravi, a to se baš često puta namerno radi, da se zabašuri glavna stvar i da pravi krivac izbegne odgovornosti, pa se posle nekoga vremena uvidi, da su i ovi ljudi koji su u pritvoru pravi i oni se otpuštaju kućama. Kao što rekoh, izgleda, da je to jedini smer, da bi se glavna stvar kompromitovala. Vi znate, gospodo, da su ti ljudi veoma vešti. Oni imaju dve amajlije kod sebe. Jedna im je amajlija zlato, ali za koje zlato rdja prijanja, t. j. moralna rdja prijanja, a druga im je amajlija savitljivost, brzo prilagodavanje svakom novom stanju. Medjutim, gospodo, ako se hoće, da se ti ljudi pronadju, to nije teško učiniti. Oni su moralno žigosani, i oni će se lako naći, i osuditi samo neka bude dobre volje kod naših policijskih i sudskih organa.

Posle ovoga, gospodo, ja prelazim na ono o čem su i moji predgovornici govorili i sa čim ste se i vi svi složili, naime kako ćemo ovu našu mladu ujedinjenu državu, za koju je proliveno potocima krvi, najviše našega mladog seljačkog sveta, jer ja stojim na gledištu, da je ovo spontana snaga narodna, a ne veština diplomatska izvojevala — kako ćemo tu našu tekovinu da stavimo na čvrstu bazu i osnovu. Ja mislim nikako drukčije, nego moralnim prečišćavanjem, odbacivanjem svih onih elemenata koji mogu da zaražuju. Nemojmo se zanositi ni bogatstvom, ni ma čim efemernim, osobito na nepravilan način zadobivenim. Počnimo čišćenje baš u svojoj partijskoj grupi, pa kad se tako pročistimo, tek onda će nastupiti pravo konsolidovanje na drugoj partijskoj osnovi i naći ćemo se sa jednim zajedničkim pogledima kako ćemo našu dragu otadžbinu postaviti na čvrstu osnovu i dovesti je na stepen koji ona zaslužuje.

Po nekim izvesnim pojavama — ja neću to bolno mesto malo više da dodirujem, u poslednje vreme pokazuje se da nemamo osobite naklonosti da se prečišćamo i moralno preporadjavamo,

da čistimo gubu iz tora, nego, naprotiv mi te ljude toleriramo u svome društvu i čak ih ističemo da nas pomognu u našim partijskim aspiracijama.

Ja, gospodo, sažaljevam što se jedan gospodin, inače moj lični a doskora i politički prijatelj, koji je podneo i sam interpelaciju o tom pitanju, toliko malo interesovao da dodje, i da on prvi otpočne diskusiju o ovoj stvari, a znam, da ju je pre četiri meseca vatreno branio do sitnica hoteći da iznese spisak svih tih kompromitovanih ljudi i izdajica, a sad njega nema, jer se boji, da se ne bi zamerio svojim novim političkim prijateljima, koji imaju računa, da štite neke kompromitovane ljude. Ja mislim da to ne sme nikako da bude.

Gospodo, ja mislim još i ovo, ne moramo mi očekivati od policije i sudova, da oni izvrše ono, što mi želimo. Neka bi policijski organ bili labavi u hvatanju tih kompromitovanih ljudi, neka bi ih i sudovi oslobodjavali zbog raznih zakonskih formalnosti. Ali mi imamo i drugih načina, za moralno lečenje. Mi sami, publika, narod, inteligencija, možemo ih kažnjavati na taj način, što ćemo ih moralno žigosati za sva vremena, tako da ih to prati čak i na buduća pokolenja.

Vi znate, da se današnje vreme, osobito kod polukulturnih naroda pored drugih osobina odlikuje i time, što hoće o nekim moralno nezrelim i nečistim ljudima, da kaže ono što jeste, ali to samo za ledjima.

Medjutim ja sam u više prilika video kako se bogati ljudi, pa ma oni bili i osudjivani za prljava dela, opet primaju u najbolja društva, dočekuju se sa nasmejanim licima daju im se otvoreno sva moguća mesta odakle će oni briljirati i odakle će se još više materijalno obogaćivati.

Ja mislim da je vreme da jedanputa naročito mi inteligencija poradimo, kako će se ono što ne valja prezreti, pa da takve ljude ne puštamo u svoja društva, da im ne dajemo visoka mesta, da im ne dajemo prilike, da se ne mogu uopšte isticati. Smer je toga taj, da se takvi ljudi, osete posramljenim, poniženim i kažnjenim, da osete grižu savesti svoje, da osete da moraju proći kroz purgatorijum, pa da se tek onda mogu vratiti opet u naše društvo.

Medjutim ti ljudi dosad još nikako to nisu osetili i dosada su još bili hrabri da to još više čine. Mi nismo dopustiti da stvar olako prodje, jer ako narod dobije uverenje, da se svi ti nevaljalci ne samo ne kažnjavaju, nego još i nagradjuju, onda će doći zlo, naopako stanje, onda će biti propast. Kad je g. Ribarac onako govorio, ja vas molim da potpuno verujete da je on to činio iz

najčistijih razloga i pobuda, a ne iz kakvog ličnog ili partijskog interesa, da se napakosti izvesnom licu ili grupi političkoj. Ne, naprotiv. Kao stari parlamentarac, Srbin i rodoljub, on je znao vrlo dobro, da to pogadja možda i neke ljude iz njegove stranke, ali on hoće čistu situacija za to, što mi treba da izidjemo preporodjeni, da bismo našu mladu državu i postavili na jaku moralnu osnovu, da se može dobro razvijati i napredovati. Ako u ovome pravcu stanemo raditi, mi ćemo i naš budžet moći smanjiti. Ne će nam onda trebati toliko topova i pušaka. Nama će trebati oružje, koje će biti najjače, a to je moralno, i sa tim oružjem naše će mlada kraljevina biti pobedilac nad svim svojim neprijateljima koliko ih god ima. Ako li pak to propustimo, bojimo se za našu budućnost, da sve ovo ne bude samo jedan lep san, i ja završujem opet latinskim rečima: „Caveant consules ne quid detrimenti respublica capiat!“

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović: Gospodo, dajem 10 minuta odmora, pa ćemo poslije produžiti rad.

(Nastaje odmor.)

(Posle odmora.)

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović: — Gospodo molim zauzmite svoje mesta. Reč ima narodni poslanik g. Dimitrije Popadić.

Dimitrije Popadić: — Gospodo, ja sam se javio za govor, jer su mi dali povoda gg. predgovornici. Ja sam bio na Solunskom frontu, kao i svi ostali naši junaci i ranjen sam 6. oktobra 1915. god. na Stracinu. Bio sam u Kosovskoj Mitrovici pušten kao stalno nesposoban i kazato mi je, da idem gde znam. Ranjen sam kao što rekoh, jer nisam lteo da se predam neprijateljima. Kasnije sam se uvakuisao preko Albanije—Oroša.

Dalje sam bio u Francuskoj i tamo sam radio u fabrici municije. u Ripolu, gde sam takodjer ranjen od eksplozije, a na žalost moji bivši drugovi iz rata, koji nisu ranjeni kao na pr. neki Dragoslav Zdravković i drugi, pobegli su iz svojih jedinica, pa onda slepo služili neprijatelju. Ovaj je Dragoslav služio Bugarima tako, da je odmah postavljen za predsednika opštine Kaoničke, i onda kao predsednik 1917. god. optuži neke mladiće iz njegove opštine kao da su oni pravili pobunu i kako su hteli njega kao predsednika da ubiju. On je kao predsednik dočekao Švabe na „Čokotinom grobu“ i kazao im: „gde ste, braćo, pobiše nas srpske komite“ i pokazao prstom kuće pojedinih radikala, rekav: to su kuće komitske, onih koji su na Solunskom frontu, te su im odmah kuće

popaljene i sva stoka opljačkana, a sinovi im takodjer na njegov zahtev pobiveni. Zatim po njegovoj optužbi dodje neki bugarski potporučnik Dobrev sa jednim vodom bugarske vojske i uhapsi njih 6 dečaka, od kojih su posle nekoliko dana četvoricu ubili, a jednoga za koga je jamčio predsednik Dragoslav, pustili su kući. Šesti je pobjegao, koji je sve ovo vreme proveo u šumi, a po oslobodjenju Srbije došao kući. O tom su tužbe podignute, ali po njima ni do danas nema rezultata. A taj Dragoslav je otišao na vojnu dužnost i nalazi se kao posilni u štabu trećeg konjičkog puka.

Drugi neki Sava Ežaničanin iz Golobodera pobjegao je iz 12. puka I. poziva, predao je konja i sve stvari svoga komandira neprijatelju.

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović: — G. poslanice, interpelacija ne glasi o tome, nego o liferantima.

G. Dimitrije Popadić: — Ja to govorim za to, da vidite što su radili pojedini vojni begunci, koji su, da bi se udvorili neprijatelju i dobili položaje predsednika, baš u svojstvu opštinskih predsednika, naš ogoljeli narod pljačkali, ubijali, palili, internirali, jednom rečju činili daleko veće zločine, nego i sam neprijatelj i gore i od liferanata. Ja hoću da se vidi zbog čega te ljude ne smemo ostaviti nekažnjene. Tako je ovaj spomenuti Ržaničanin sve stvari i konja svoga komandira kao posilni predao neprijatelju i odbegao kući, udvarao se Švabama kao liberalski sin, i oni ga, na žalost, postavili za predsednika opštine Globoderske. Kao predsednik on je optužio Leposavu ženu Trifuna Milovanovića kao i Ljubu Todosijevića i ženu pokojnog Milana Todosijevića i još njih 12 žena i devojaka, čiji su muževi i srodnici poginuli u ovom ratu, kao bajagi da su one sklanjale i hranile naše komite i zato što nisu htele dati ono, što je on od njih tražio kao predsednik za sebe i Švabe, što ženske nisu htele činiti, pošto se je njegovo traženje ticalo njihove časti. One su potom bile primorane platiti 12 (dvanaest) hiljada kruna u ime nekakve kontribucije, pa su zatim, po njegovoj optužbi internirane, a on u svojstvu predsednika pokupovao njihova imanja i stoku. Po njegovoj naredbi javno su dovodene ratničke žene u kuću Milana Kosića na prenočište za njega i Švabe. Koja nije htela doći, ona je odmah internirana. On je kao predsednik grdio Kralja Petra i srpsku vojsku, mnoge žene obezčastio u samoj opštini i još mnoga dela ružna počinio tako, da je sve prozore na školi Goloboderskoj po Svetom Savi porazbijao i lumpujući tom prilikom sve što je gore i gore bacao na srpsku vojsku i

vladu, govorio da se nikad ne ćemo vratiti u Srbiju, mi koji smo bili na Solunskom frontu ili u inostranstvu. Na žalost i on je, kao i Dragoslav sada nekakav posilni u jednom garnizonu u Staroj Srbiji. Nije otišao u 12. puk odakle je i pobjegao kući, sigurno je platio, jer je žigosao preko 30.000 kruna opljačkanih od našeg naroda za vreme predsedništva. Doveo je u opštinu nekakvog detektiva švapskog, na žalost Srbina, Stojana Manjlovića, čuvenog kockara, koji je pre rata ne malo puta slikan u „Političkom Glasniku“, te je on bio sve i sva. Kao policajac optuživao je sve Srbe; tražio je od predsednika pomenutog Save, koji ima najbolju devojku, da ide kod nje na konak. Predsednik ga uputio sa nekim Nestorom Radosavljevićem, onda taocem a koji je takodjer kao Dragoslav i Sava pobjegao kao podnarednik komesar iz 12. puka drugog poziva i svu hranu i odelo predao neprijatelju, te su vojnici izumrli od gladi i studeni kroz Albaniju, pa je on sad opet nekakav komesar, jer je i on žigosao veliku sumu kruna, zaradjenih na način kao i njegov predsednik Sava: silna su imanja, zgrade i stoku ratničkih žena iskupovali za bagatelu, za šta su podignute mnoge tužbe, ali kojima se, na žalost, nikakva ili slaba važnost pridaje. Ovaj Nestor, kao taoc dovede ovoga policajca sa još nekim Švabama baš kod moje kuće, jer nisam imao devojku nego dete od 14 godina a ženu mi bili oterali na kuluk, pa mi noću napadali na kuću i na nekakvu decu, i ako su znali, da mi je pre toga udavljeno dvoje dece u reku Moravu, sin od 16 godina i kćer od 18 godina. Ovo su učinili sa mojom porodicom zato sigurno, što sam radikal. Ovakvih predsednika izdajnika imao bih mnogo ređati, ali za sada iznosim ovu četvoricu.

Ja govorim o tome, može li Narodno Predstavništvo dopustiti, da ti ljudi ostanu nekažnjeni? Ti, koji su takva dela počinili, koji su za vreme neprijateljske okupacije sve nas do kože ogulili i služili neprijatelju podkazujući šta je tko bio po partiji; i ko je radikal taj je neprijatelju morao dati sve do gole duše, pa i živote su njih mnogi dali. Takvi špijuni i izdajnici svoga roda ne smeju da prodju bez kazne, njih treba najstrožije kazniti. Ovi, koje sam spomenuo nisu bili ranjeni, već su svojevoljno napustili zastavu. Bili su pod neprijateljem predsednici i ako nisu redovnim izborima pre rata imali narodno poverenje, zato smatram da takve izdajnike, koji su strašne zločine počinili, ne treba ostaviti medju živima, nego tamo gde im je mesto, a to će kazati pravni porotnici sud. (Pljeskanje i odobravanje, da se kazne!)

Ja tražim, da se hitno iznese pred Narodno Predstavništvo jedan zakon, da se vinovnici, koji su neprijatelju služili kazne, te da se narod ne bi sam s ovakvim izrodima razračunavao. Ja ne mogu da se vratim medju svoje građane i drugove sa Solunskog fronta, kao njihov sadanji predstavnik, dok se ovi izdajnici ne kazne, jer su njihove porodice od ovakvih izroda i suviše na nečovečni način izmučene. To je žalost i mene vredjaju kosti naših palih heroja, drugova, heroja koji su gubili živote u Albaniji i po pučini morskoj. Krv, koju smo mi pridoneli za ovu veliku otadžbinu traži pravednu kaznu za ove izdajice. Moj zet Nikola Beočaniin star 55 godina iz D. Stupnja sa 19 drugova obešen je samo zato, što je neki izrod, ravan pomenutima, kazao kao izdajnik, da su oni hranili srpske komite. Tako isto Jeličić trgovac, Stevović, okružni poslanik, koji su takodjer stari preko 50 godina iz Brusa, i mnogi drugi, svi kao radikali, obešeni su ko bajagi, da su imali oružje. Molim g. poslanike, naročite one, preko Save i Dunava, i Stare Srbije, Macedonije kao i iz Crne Gore, da me potpomognu, da se ovaj zakon što pre iznese pred Skupštinu, jer i oni imaju ovakovih izmečara. Jer ako se ovo ne učini, onda bi to značilo, ako bi drugi put došlo do rata, da nitko ne treba da ide u rat, nego da ostane i služi neprijatelju. Odbranimo naše drugove, koji su digli visoko našu zatavu, koja je zadivila ceo svet pa i silnu Ameriku preko velikog oceana, koja je došla ovamo da se bori za pravednu stvar i čovečanskih prava. Ja molim, dakle, da se ovakvi ljudi žigošu i kazne, jer njima nije mesto medju nama. (Odobranje: Tako je!)

Narodno Predstavništvo sa vladom jednoglasno je usvojilo predlog u smislu ovoga govora i govora predgovornika, da Vlada podnese Narodnom Predstavništvu hitan zakonski predlog, da se svi kako liferanti, tako i ostali vinovnici, koji su služili neprijatelju izvedu pred porotni sud, koji će im zaslužene kazne odmeriti.

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović: — Reč ima gospodin poslanik Marko Daković.

Marko Daković: — Govor gospodina Ribarca i odgovor gospodina ministra unutrašnjih dela primorava me kao poslanika iz Crne Gore, da kažem nekoliko riječi. Motivacija interpelacije i ceo smisao govora gospodina Ribarca svodi se na to, da se osude vinovnici nacionalne stvari u kraljevini Srbiji. Ono što je dužnost da tražimo za Srbiju, a to je osuda moralna, politička i državna za one građane, koji su se ogrešili o svoju nacionalnu dužnost, mora da tražimo isto tako

i za one ljude, koji su u Crnoj Gori takodjer služili neprijatelju i time se ogrešili o svoju nacionalnu dužnost i o javni moral.

Gospodo, Crna Gora iako je srpska kraljevina, ona je sa svojim zvaničnim radom i sa svojim zvaničnim faktorima predstavljala nešto, sasvim drugo, od onoga što je predstavljala Srbija. Crna Gora Nikolina i Crna Gora Austrijska nisu ono što je Srpska Crna Gora. Danas mi tražimo sud za one izdajnike, koji su izdavali Srpsku Crnu Goru. Ako bi, pak, bili u pitanju izdajnici Nikoline Crne Gore i Crne Gore Austrijske, onda smo izdajnici svi mi iz Crne Gore koji sada ovde sedimo.

Gospodo, meni je u ovi prilikanja teško govoriti, jedno stoga, što cela Skupština oseća jedno isto, a tako isto i svi krajevi naše otadžbine, to je da je posle ovoga strašnoga rata potrebno da se naše društvo uzdigne na jednu veću moralnu visinu. Osećamo za potrebno, kad smo rešili naše nacionalno pitanje sa Srbijom, osećamo za potrebno da kod svih nas, a naročito u Srbiji, ta moralna visina dodje na najviše mesto, jer to će biti najjača garancija, da će se to sprovesti u drugim krajevima naše države. Pa kad svi to osećamo, onda je o tome i izlišno dalje govoriti. Ali, gospodo, ne mogu da o ovoj stvari završim, a da ne skrenem pažnju Narodnom Predstavništvu i da ne dam izraza svome bolu, što ne mogu za sada verovati, da će se ovo zlo, koje nas sve pritiskuje, tako radikalno lečiti. Svi mi, uopšte celo naše javno mišljenje, ima istu konstataciju, ima isto ubedjenje: da postoji jedno moralno zlo u našem društvu koje je uhvatilo jakoga korena i koje treba lečiti, — ali apsolutno nitko od nas nije u stanju da pruži jedan radikalni lek tom zlu. Naprotiv, bar mi iz Crne Gore, primećujemo, da se baš onim tipovima i onim ljudima, koji ne samo što su grešili u politici, nego koji su stvarno pljačkali narod i vršili izdaju prema njemu, da se baš tim ljudima još ukazuju počasti, da se oni ističu u prve redove i na prvih mesta. To ja sažaljevam u toliko prije, što danas na čelu naše države stoji jedna vlada, koja predstavlja, s malim izuzetkom, koaliciju svih stranaka naših i što ta vlada, — neću da govorim o njenom ličnom sastavu, — svakako namerno, već svakako zbog ovakvog svog sastava, zbog njenog fizičkog i duševnog zamora, ne može u dovoljnoj meri, da prokontroliše naš rad po svima krajevima te zbog toga dolazi do toga, da se danas na prvim mestima u pojedinim našim krajevima nalaze ljudi, koji su služili tuđinu, ljudi koji su kralji i harali naš narod (Pljeskanje i uzvici: Tako je.) To je za-

losno gospodo ali istinito. Još je žalosnije što takvih elemenata ima u svima našim partijama.

U toliko je i teže doneti o njima jednu pravednu ocenu, a još je teže dati izvršenje toj pravednoj oceni. Ali baš to, što je teško doneti tu presudu a još teže izvršiti je, baš to traži da sve naše političke stranke budu skoncentrisane na moralnoj osnovi, na osnovi koja bi se razlikovala od one, na kojoj su do sad bile. Posle ovoga rata i posle ovih silnih žrtava koje je naš narod podneo naše političke stranke mogle su komotno da se raspuste, pa da utru osnovu za jedan novi politički život u Jugoslaviji. Jer naše političke stranke, naročito u Srbiji, izvršile su i svoju nacionalnu dužnost i svoj državni program i mi na tome radu svesrdno zahvaljujemo.

Sve stranke u Srbiji, od 29. maja pa na ovamo stoje na istom gledištu — na utvrđivanju ustavnog života — i na tome su sve stranke podjednako radile. Sve stranke u Srbiji imaju gotovo demokratske programe i one su kao takve rešile njihova unutarnja pitanje na način, da im mogu pozavidjeti i druge države. Rešivši ovo pitanje na demokratskoj osnovi, oni su dali pravac i spoljnoj politici, koja nas je sve ovdje ovako doveo da možemo ovako slobodno govoriti iz sviju krajeva. Ali, gospodo, i sa te strane Srbije treba da damo svi priznanje, novo doba, nove struje, nove misli, i svi veliki mislioci, koji su došli pre rata, i posle rata iz raznih krajeva Evrope, svi oni nalaze da ne treba da ostanemo samo na priči, nego da treba da bude bolji život u novoj državi, a on bi bio bolji, ako bi sve političke stranke lojalno u svakom slučaju isključile one elemente, koji su grešili prema našoj nacionalnoj stvari. (Burno pljeskanje). I kad bi u svakoj političkoj stranci došli do zaključka, da se ljudi biraju po sposobnosti, po paštenju, po lojalnosti u borbi i po moralu, bilo bi dobro. Ova vlada i ovo Predstavništvo bilo je najpovoljnije, da počne takovu politiku. Bilo je najpogodnije kažem, jer čim se budu formirale partije mi znamo, da ćemo se odmah podeliti u partije, i partija koja bude imala najveći broj glasača da će tražiti iste ličnosti, makar oni bili i izdajnici svoje zemlje. (Burno pljeskanje.)

Mi smo čuli ovih dana lep govor g. Ćorovića koji je predložio i dao lep pravac, a to je da se žigošu svi oni elementi, koji su služili neprijatelju i bili političke ščardžije i da se gleda, da se ti elementi suzbiju. Gospodin Ćorović, i vi svi znate da mi te elemente ne možemo suzbiti nekim drakonskim kaznama, jer nemamo mogućnosti zato. Ali možemo to, da kad se jave ti elementi u ma kojoj stranci, bilo u stranci g. Ćorovića g. Ribarca ili g. Protića, da ih javno žigošemo u klubu, pa

onda u Skupštini, i žigošući te elemente mi ćemo se jednoga dana naći na jednoj osnovi odakle se može zajednički raditi za našu opšte narodnu stvar. Go spodo, teško će se izići iz ove krize, koju je ocrtao g. Ribarac i ostali, jer kao što su krivci prema Srbiji i srpskom imenu, prema srpskoj časti i prema javnom moralu oni, koji su prodavali sebe tudjinu, isto su tako krivci i oni, koji su se na račun krvi naših ratnika bogatili. Tako su krivci i oni, gospodo, koji su po lagerima, kad je naš svet najviše patio trgovali i služili vahtmajstere radi svoga čara i ugušivali poslednji trun i dah našim ljudima u žicama. Medju ostale moram da pomenem i one, koji su se na strani na račun onih, koji su ostali u zemlji zaradili i obogatili. Svaka nepravedna trgovina i plačkanje ima svoju kvalifikaciju, i ako ima pravde, treba sprovesti u zakonu o ratnom oporezivanju, da se svi ti oporežu i sav dobit od toga upotrebi za naše mučenike i decu naših invalida. Mislim da bi to trebalo učiniti, i da bi to bilo korisno za našu zemlju.

Ali ako nećemo da se svetimo tim ljudima, mi možemo biti jaki da nadjemo sud moralni, politički, pa kasnije, ako hoćemo i državni sud, da te markantne tipove, te notorne žločince odvedemo pred taj sud. Ne samo da ih fizički kaznimo, nego da to bude jedna pouka našim docnijim generacijama, satisfakcija onim strašnim patnjama i mukama našega naroda, o kojima toliko ovdje govorimo.

Ja kao narodni poslanik i sin Crne Gore, sastavnog dela naše države, molim g. ministra unutrašnjih dela, da ovaj raspis, koji je izdao za Srbiju, proširi i na Kraljevinu Srbiju u onom delu, koji se zove Crna Gora.

Ja molim g. interpelanta, g. Ribarca da izvoli prilikom sastavljenja motivacije uneti svoje gledište i za one tipove u Crnoj gori kao i za one u Kraljevini Srbiji. (Burno odobravanje).

P r e d s e d n i k Dr. Drag. Pavlović: — Ima reč g. Herubin Šegvić.

Narodni poslanik **Cherubin Šegvić:**

Gospodo narodni predstavnici, moram odmah reći, da je žalosna činjenica, što je moralo doći do ovakve interpelacije. Žalosno je zbog toga, što vlada svojim radom, kroz punih pet meseci, što je na vlasti, nije učinila ono, što se smatra i mora se smatrati pravom njenom dužnošću tako da do ove interpelacije ne dodje. Ovo je gospodo, za nas, za narodni klub, jedno pitanje ne samo kraljevine Srbije ili kraljevine Crne Gore, nego je ovo jedno načelno pitanje, koje se tiče cele naše mlade države, celog kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.

Radi se naime o tome, da se zgodnim, reći ću oštrim merama razdere čir, koji se javlja na narodnom telu time, da se ozdravi taj celi narodni organizam, da ga taj čir ne rastruje celoga.

Gospodo, za vreme rata celi svet divio se junaštvu srpskoga seljaka, požrtvovanosti, samopregorenosti srpske žene. Pa ja mislim, što je više što je veće udivljenje sveta nad junaštvom srpskor naroda, da se tim mora dati jači napor celog našeg društva, da se iznadju izdajice, koje su izdavale taj narod za vreme toga rata. (Odobrava-nje).

Mi smo imali i imamo jedno veoma slično pitanje u Hrvatskoj i Slavoniji. Čim je nastao prevrat stvorilo se Narodno Vijeće odmah se je nabacilo pitanje, da se iznadju oni, koji su u vreme rata, preko svoje dužnosti samovoljno i iz koristoljublja izdavali narodnu stvar dušmaninu. To je tako zvano pitanje konfidenata, pitanje špijuna u Hrvatskoj i Slavoniji. Gospodo, evo sedam meseci, da se je narodno oslobodjenje provelo, pet meseci, što zaseda kraljevska državna vlada u Beogradu za sve jugoslavenske zemlje i do današnjega dana nije moguće sa svima urgencijama, sa svom vikom u javnosti, u štampi dobiti tu listu konfidenata, tu listu špijuna. (Žamor.) Gospodo, mora biti nešto gnjilo u Danskoj i to mnogo gnjilo.

Tu netko mora nositi odgovornost za sve to. Taj imenik i taj spisak sve to manji je, jer ga nestaje, a zašto? Zato što nekome ide u račun da te spise uništava, a to mogu uništavati samo oni, koji imaju sve te spise u svojim rukama. Ja mislim gospodo, da se ne može ni provesti ni istraga u kraljevini Srbiji radi veleizdaje naroda, ako ne dođu i oni spisi iz Hrvatske i Slavonije (dr. M e h m e d S p a n o: iz Bosne). Za Bosnu, verujete, ne znam! Oni spisi vojničke komande u Zagrebu popunit će ovu istragu ovde i znaće se u kojoj vezi su stajali oni špijuni s ovima, i što su špijunisali ovamo!

(Dr. M e h m e d S p a h o: Zato mogu da eksistiraju Čokorili, Srpska Zora i drugi!) Odgovor g. Ministra Unutrašnjih Dela ne može nikoga zadovoljiti, jer tim odgovorom, stavljena je u izgled jedna zakonska osnova i samo e odlaže ad calendas graeces, i tko zna dokle će trajati provedenje ovoga što je najglavnije, provedenja ozdravljenja našeg narodnog života. Dok se primi i prihvati ta zakonska osnova proći će i 6 meseci a onda će razpravljati odvjetnici i tko zna kad će se to svršiti. (Ministar Unutrašnjih Dela g. Svetozar P r i b i ć e v i ć: Niste razumeli što sam kazao! Savim sam drugo kazao!) Izvolite me ispraviti! Ja sam bar tako razumeo da se ovde ide i izdaje je-

dna zakonska osnova u tom pravcu. (Ministar Unutrašnjih Dela Svetozar P r i b i ć e v i ć: Ali pre toga se vrše istrage!) Šta se dosad izvelo? Šta se ispitalo? Molim vas, šta ste u pet, šest meseci postigli? To ja pitam? Gde su čini? Neka g. ministar kaže razultat svih tih istraga, jer ja ću biti iskren kao g. Marko Daković, da ima i u Hrvatskoj ljudi koji su preko svoje dužnosti izdavali narodnu stvar, a i danas zauzimaju prvo mesto u državi. (Odobrava-nje. Glasovi: tko su to?) Vi ih znate bolje nego ja. Znate ih veoma dobro, i da nije njih da se radi o kakvom sirotanu i nevoljniku te bi istine do danas izašle, ali ovako spasavaju se svoji ljudi. Naglašuje se, gospodo moja, ovde sa više strana neka moralna zajednica. Gospodo moja, ta moralna zajednica mora da se u prvom redu pokaže ovde u Narodnom Predstavništvu, da mi pokažemo da smo dostojni stvaranja nove države. (Odobrava-nje). Gospodo, ja ne bi bio rad da Jugoslavija, koja se stvara, bude nekakav plašt, nekakav jorgan, kojim hoće da se pokriju sve radnje i izdajstva pojedinih ljudi. Znam ja, gospodo čine se pred narodom meka srca, kakov je naš narod jugoslavenski sve to ispričava. Kaže se: šta će se s tima ljudima, a pomislite oni imaju familije, da oni imaju i djece pa kamo ćemo s njima?

Gospodo, kad se radi o glavi, kad se radi o domovini, kad se radi o narodnim načelima, i o moralnim načelima i oca po glavi! Ja se sećam, jedne stare tragedije, gdje se opravdavaju neke izdajice, sa bedom i nevoljom njihovih sinova, a ja kažem da, nevini su sinovi! Nevina su djeca! Ali su djeca izdajnika, pa neka ginu s njim! Ja sam svršio. (Odobrava-nje.)

P r e d s e d n i k d r. Drag. Pavlović: — Ima reč g. ministar unutrašnjih dela.

M i n i s t a r u n u t r a š n j i h d e l a S v e t o z a r P r i b i ć e v i ć: Gospodo narodni poslanici! Nekoliko reči samo na govor g. poslanika M a š i ć a.

G. poslanik Mašić izvolio je reći, da u jednom kraju, čini mi se u negotinskom kraju, postoji sumnja, da neki činovnici spekuliraju, da bi mogli od onih, koji su se obogatili ratom dobiti nagrade, i iz zahvalnosti za to, zabašuruju stvar zbog koje imaju da odgovaraju. Ja bih molio gospodu poslanike, kad dižu ovakove optužbe, da ih ne dižu ovako eni générale, nego da izvole izneti podatke, neka izvole imenovati dotične činovnike, pa će se uveriti da će vlada protiv takvih činovnika najstrože postupati. Ali, gospodo, moja je dužnost sa ovoga mesta, da uzmem činovništvo pod zaštitu protiv napadaja, koji nisu konkretizovani, specijalizirani.

Ja mislim, da se nije dogodio ni jedan slučaj u ovo vreme, za ovih pet meseci, da je vlada uzela u zaštitu jednoga činovnika, koji je bio nekorektan neispravan, a kamo li činovnika, koji se tako teško ogrešio, kao što je izvoleo napomenuti g. Mašić. (Gas: Bilo je takvih slučajeva.) Pa i to treba konkretizovati. Najgore je dizati generalne optužbe tako, da narod može svašta misliti, a ne može nikad znati o čemu se radi. Ceo narod treba da zna šta se radi. Da vlada nije ništa učinila u celoj stvari, to ne stoji, jer ima mnogo lica, koja su potegnuta na odgovornost; ima mnogo lica protivu kojih se vodi isledjenje; ima mnogo lica, koja leže u zatvoru i čekaju na sudsko rešenje. To dobro znaju, ako ne ona gospoda, koja nisu sa teritorije kraljevine Srbije, ali to vrlo dobro znaju gospoda poslanici, koji su sa ovoga teritorija. I g. Šegvić je u velikoj zabludi, kad kaže, da sam celu stvar bacio na ono vreme, kad se primi zakonska osnova o porotnom sudovanju. Jer, gospodo, isledjenja se vrše i sada, i kompetentni sudovi i sada donose odluke; a ova zakonska osnova, koja je predložena Narodnom Predstavništvu hoće samo da sudovanje, u koliko do sada nisu pale odluke, prenese na porotne sudove, kao neko jemstvo, da će pravo narodno raspoloženje kod rešavanja doći do izraza. (Uzvici: Vrlo dobro!)

Što se tiče primedbe g. poslanika Šegvića, da nisu objelodanjene konfidentske listine, to, koliko je meni poznato, radi se o tome, da je pokrajinska vlada u Zagrebu, da je hrvatska vlada u Zagrebu postavila jedno povjerenstvo, sastavljeno iz sviju stranaka, koje ima da ispituje tu listinu. Ne može ne postojati mogućnost, da se išta zabašuri, jer je ta listina došla do ruku i kompetentnih vojnih krugova, i kompetentnih civilnih oblasti. (Glas: Već je bila gotova!) Rekoh, došla je do ruku svih kompetentnih vlasti, i ništa se tu ne može zabašuriti, i ona se nema šta bojati javnosti u tom pogledu; jer ona većina, koja vladu podupire, nema u svojim redovima takvih elemenata, koji bi došli u tu listinu. — cela ta većina, koja podupire vladu, već naprotiv, ona je imala prilike, da pati od onih elemenata, od denuncijacija onih lica, koji se nalaze u tim listinama.

Kažem, imali su prilike, da pate od denuncijacije od onih elemenata, koji se nalaze u tim listinama. Ima u tim listinama koliko je meni poznato, različito kvalifikovanih ličnosti s obzirom na službu koju su vršili, ima takvih lica, koja su ondje ubeležena kao izvestioci t. zv. obaveštajnog odeljenja, za koje se predpostavlja, da tu službu nisu vršili na narodnu štetu, a ima takvih, koji su pravi konfidenti. Mislim, da je bilo razloga, što onda nije bila obelodanjena lista, što se htelo, da se tačno

ustanovi, ko je bio zaista konfidentat, da se ne žigoše neko, koji to ne zaslužuje. Napominjem i to, da je ta konfidentska lista bila i u rukama pojedinih članova vlade i apsolutno ne postoji mogućnost, da iko iz nje ispadne. Zato će se već vlada pobrinuti.

To sam kazao na govore nekih od gospode poslanika.

Predsednik dr. Drag. Pavlović: — Ima reč g. Mihajlo Jovanović.

Mihajlo Jovanović: Gospodo, ja a i sva gospoda narodni poslanici možemo biti jako blagodarni gospodinu Ribarcu, koji je podneo ovu interpelaciju, te da se o njoj čuje značenje i raspoloženje vlade i Narodnog Predstavništva. Iz odgovora gospodina ministra mi vidimo dobru volju, da će on učiniti sve, što mu dužnost nalaže, da se sa svima krivcima postupi po zakonu. Ja bih bio zadovoljan i radovao bih se, kad bi gospodin Ministar tako uradio. Naprotiv, on jedno govori i drugo radi. Na primer, moji drugovi g. Rašailović i Krsta Marković, podneli su predstavku g. ministru Unutrašnjih Dela u kojoj su protestovali, zašto načelnik sreza liskovačkog Milan Petković deli ljude na kompromitovane i nekompromitovane. Po toj predstavci, gospodin ministar umesto da ga uputi u njegovu dužnost, on po toj predstavci na veliki petak premešta depešom načelnika sreza liskovačkog za načelnika sreza zaječarskog. (Ministar Unutrašnjih Dela Svetozar Pribićević: A zašto ga premešta?) Ja ću to obelodaniti i zabeležiće se u Stenografskim Beleškama od reči do reči ta predstavka kad bude na pretresu moja interpelacija koju sam povodom ovoga podneo. Ja sam smatrao za dužnost da kažem ovo nekoliko reči povodom ove interpelacije a kad bude stavljena na dnevni red moja interpelacija, ja ću govoriti opširnije o toj stvari i podneću dokaze, što je tamo radjeno od strane onih, koji žele da izbegnu kaznu od kojih je narod cvilio i ubijan a šta se sve krije iz proste predstavke i to ću kazati kao što rekoh kad moja interpelacija bude stavljena na dnevnom redu. Tada će se rasvetiti sve ono, što se iza toga krije, jer je od prijatelja Saffrovića i Krste Markovića narodnog poslanika narod ubijan i procvilio, dok su kao opštinski časnici pod neprijateljem baš i postali truli bogataši.

Predsednik dr. Drag. Pavlović: Ja sam se žurio pa nisam spazio, kad je gospodin Mašić tražio reč. Gospodin Mašić tražio je reč radi ličnog obaveštenja, jer ga je gospodin Ministar Unutrašnjih Dela pomenuo.

Ima reč gospodin Dimitrije Mašić.

Dimitrije Mašić: — Gospodin Ministar izvoleo je staviti primedbu mome govoru sa izjavom, kako ja nisam naveo konkretne slučajeve i imena činovnika, za koje sam izveo svoj zaključak. Stoji u Stenografskim Beleškama da ta gospoda odugovlače istragu za to, da bi, — to je moj logični zaključak i kažem da ništa drugo ne stoji na putu — da bi mogla ta gospoda, koja vode istragu, odugovlačiti stvar ni sa kakvih razloga do jedino iz svoga ličnoga koristoljublja, da izpumpaju dotične i da dodju do para i kad im izuzmu ono što treba, da ih tada uapse.

Nisam tvrdio da sam ih video, da su to činili; jer da sam tvrdio, ne bih čekao sedam meseci, ja bih preduzeo nešto drugo. Nisam video, jer logički zaključak ne može izvesti samo taj koji sam ja izveo, jer ničim se ne može pravdati da se 4—5 meseci ne završuje isledjenje, čak i ne preduzima se ništa, a oni nose pečenje i prasce i goste se. A međjutim, od kako je sudija odredjen i da nije sudija uzeo stvar u svoje ruke, ko zna šta bi bilo. Tek kad je sudija uzeo stvar u svoje ruke, onda je nešto preduzeto protivu tih nevaljalaca. Ovo je logički zaključak i drugi zaključak ne može biti, nego da je ovde po sred. pumpanje tih ljudi što i sada tvrdim. G. Ministar reče da ima mnogo u pritvoru, lepo G. Ministre kažite, koliko je njih sprovedeno sudu? Sve to leži kod policijskih islednih vlasti po 5—6 meseci. Međutim istraga mora i treba da se po krivičnom sudskom postupku svrši za šest nedjelja. Ja mislim da se tako mora razumeti. Kakve su to vlasti, kad toliko ljudi leže u zatvoru, a međjutim možda ima ih i nevinih, i oni ne treba dugo da leže u zatvoru, nego da se predaju sudu, pa neka sud presudi i nevine će pustiti a krive osuditi. Ja mislim da je moj zaključak potpuno opravdan, da je ovo krivica naših predstavnika policijskih islednih vlasti. To sam imao da kažem.

Predsednik dr. Drag. Pavlović: — Ima reč g. Žarko Miladinović.

Marko Daković: — Molim Vas gospodine Predsedniče za reč.

Predsednik dr. Drag. Pavlović: Niste pomenuti g. poslaniče. Radi ličnog obaveštenja treba da se odmah javite za reč. Ovo je bila moja pogreška što nisam primetio g. Mašića, jer kad se g. Mašić javio, nisam spazio i zato sam prvo dao reč g. Jovanoviću. Čim je g. Jovanović svršio, dao sam reč. Mašiću.

Marko Daković: — Molim g. Predsedniče, da mi date reč, ako može.

Predsednik dr. Drag. Pavlović: Red je bio g. poslaniče, da se odmah javite. — Ima reč g. Dr. Žarko Miladinović.

Dr. Žarko Miladinović: — Gospodo, ja ne ustajem nikoga da napadam, već hoću da govorim o stvari, pa ako se može otuda za koga krivica izvesti, ja ne ću biti tome kriv. Ja ne ću ni na koga da bacim krivicu. Meni je glavno da trebimo gubu iz torine, da raščistimo ono, što ne valja i da tražimo da izidje sve to na javu i da svaki dobije po zasluži za svoje učinjeno nedelo. Ja znam, da nisam samo ja nezadovoljan u tom pogledu; uveren sam, da je to mišljenje ne samo sviju nas ovde nego je to mišljenje i mnogih u narodu. Narod nije zadovoljan, jer vidi mnogo starog, da se mnogo što šta ne menja, vidi one činovnike, koji su starim režimima najvernije služili. Ja razumem, što je činovnik morao da vrši, ono, što je po zakonu morao vršiti, ali bilo je i takvih, koji su u tome mnogo dalje išli i preterivali, i radili ono, što ne bi trebali raditi.

Ti su činovnici i danas još u službi, naročito po opštinama, tu narod najviše oseća. Vi znate, gospodo, da su činovnici po selima velika gospoda, oni tamo vladaju i seljak ih ima uvek pred očima, pa i sad vidi te činovnike, da isto tako zapovedaju kao i pre. Ko je tome kriv, ja neću da ispitujem, ali konstatujem, da tako stoji stvar.

Što se tiče konfidenata i konfidentske liste, to je istina, da i danas posle sedam meseci ne znamo, ko su ti konfidenti. Kazao je gospodin Ministar Unutrašnjih Dela, da je postavljena jedna komisija za obelodanjenje tih konfidenata. Istina je to, a stoji i to, da su imale pravo i pojedine političke stranke da postave svoje članove ili predlože kandidate svoje za članove te komisije, pa i mi tu imamo dva naša čoveka. I sad ću vam kazati, šta je ban u Zagrebu rekao jednom od tih naših članova. Došao je isti član naš banu, da mu se javi i pri tom mu se potuži, da ne može u ovaj mah da nadje stan, te ne zna kako će se nastaniti u Zagrebu, a njemu je ban kazao: „Ta imate vremena, ta trajaće još mesec, dva meseca dana, pa i više, dok se spisi o konfidentima prikupe. Biće to tek na jesen! Onda će komisija biti kadra tek da to ustanovi“. Tako ban, a to pokazuje, da će proći jedna godina dana otkako se počelo govoriti o tim konfidentima a tek se onda misli pristupiti poslu. Mi smo, kao što vidite, na početku početka. Možda ste zapazili jednu molbu sad malo pre u skupštini. Sud traži moje izručenje, na tužbu jedne ličnosti. A znate li, ko tuži mene? Tuži jedan od tih konfidenata. Neki Jančo (Jancsó).

Kad je bio izbor opštinskog odbornika u Rumi, posle toga prijavljeni su prigovori protiv izbora i ja sam zamolio jednoga svoga kolegu, da on napravi u ime moje i u njegovo prigovore

protiv izbora, jer sam morao amo da dodjem. I on je ih je napravio i u prigovoru je između ostalog rekao, da Jančo nije dostojan, da bude opštinski odbornik, jer je denuncirao našu braću, pa eto sad taj gospodin traži satisfakcije za tu tvrdnju. A šta je u stvari? Ja imam svedoka, koji će posvedočiti, da je video u knjizi austro-ugarskog generalnog vojnog štaba one strane, gde su bile popisane sve te prijave, rekao mi je još da ima sedam strana tih prijava. Na prvoj strani, na prvom početku pročitao je: „U Zagrebu se širi velika srpska propaganda i velika opasnost nastaje otud no državu“. Dalje nije čitao, jer nije smatrao za potrebno, jer je odmah od početka bio uveren, da će se to službenim putem izneti na javnost, kao što je to i trebalo da se učini. Kad je Narodno Veće radilo u Rumi, mi smo tada slali u Zagreb jednog izaslanika, da nam nabavi izvadak iz tih knjiga. Desilo se, gospodo, ovo: Toga čoveka su slali u neke podrume, da tu traži spise, u podrume, gde su bili nagomilani ti spisi denjkovima. On nam reče, da je godinu dana tražio, ne bi mogao sve to pregledati, pa možda ne bi ništa ni našao. Medjutim trebali su mu dati samo izvadak iz pomenutih knjiga i stvar bi bila svršena. I mi bi se tad pobrinuli da se sazna ono, što treba da se zna, ali naš je izaslanik došao nesvršena posla, te nije mogao ništa da uradi, niti je ova stvar mogla da izidje na javnost. Ja sam pitao g. dra Drinkovića radi ove stvari, no on se nije mogao svega toga dobro da seća, a ja sam mu kazao ovo: „Pitali su me, jeste li zatvorili Jančova? Ja sam kazao, da nemamo podataka, pa da ga možemo zatvoriti. Na to mi je ista ličnost rekla: „Oдите gosp. dru Drinkoviću, tamo ćete naći knjige austrijskoga glavnog štaba. Ja pak nisam mogao da otidem toga dana do Vas“. G. dr. Drinković se toga tada tek maglovito sećao.

Ja dakle nisam mogao otići do g. dr. Drinkovića. Tek našeg izaslanika dra Vrankovića sam poslao toga radi, no kako reko, poslaše ga u Zagreb, jer g. Drinković ne beše doma, u neki podrum da te spise nadje, koji se dakako tamo nisu mogli naći.

Kaže se, da su mnogi spisi nestali. Ja ne znam, da li je to tačno, ali su meni mnog, koji su iz Zagreba dolazili, pa bio to Srbin ili Hrvat, govorili da mnogih spisa nema. Da li se taj gospodin, koji prjavljuje, možda nada, da je i one knjige nestalo ili ne, ja to ne znam, ali razume se, da ću se pobrinuti, da se to sazna, a imam svedoka koji znaju, da je tih spisa bilo. I meni je baš milo, što on traži ovo izručenje, pa ću bar zamoliti i odbor, da nabavi onu knjigu vojnog generalštaba

austro-ugarskog, te će tamo naći ne samo folije toga Jančova, nego i folije ostalih, koji su tamo upisani. Milo mi je, što će se tamo naći ime Jančova, a to ne mene samoga radi, nego radi same stvari, a i hteo sam da pokažem, kako je mlitavo postupano prema konfidentima tako, da konfidenti još dižu glave, jer vide, da im se ništa ne događa, da se ništa ne radi protiv njih ni u našoj državi, koja nema nikakve veze sa predjašnjim režimom, zbog čega, razume se, i nije ništa prrodnije, nego da narod misli, da je tu velika, čudnovata mlakost nastupila i da izgleda, da protiv tih konfidenata ne će biti ništa učinjeno. Ja ne kažem sa svoje strane, da ne će biti ništa, sigurno će biti nešto uradjeno, ja u to verujem, ali ta mlakost i odugovlačenje stvara uverenje u narodu, da se ne će učiniti prema konfidentima ono, što bi trebalo i što mi svi želimo, a i ja sam uveren, da i vi to želite, ali kako to ide sporo, vrlo sporo, to nam ubija dobar glas naš. Mi smo počeli suviše u rukavicama tako, da to izgleda kao naša slabost, pa zato naši protivnici i dobijaju hrabrosti, da rade mnogo koječega, što inače ne bi radili, da smo mi malko energičniji i odlučniji.

Ja ću moliti gospodu, da ne bi mislili da sam ja stvar Jančova pomenuo zato, što se tiče mene lično. Ja sam spomenuo njega samo kao predstavnika onih još meni nepoznatih konfidenata, a ja bih spomenuo i još neke druge, kad bih ih ja znao. Da sam bio te sreće da sagledam tu listu, ja bih vam kazao sve, ali pošto je ta lista mnogima još zaključana sa devet brava i desetom bravom dubrovačkom, to ne možemo da vidimo, koji su sve upisani u listu konfidenata a možda ne ćemo ništa ni saznati, ni sagledati tu listu pa stoga je razumljivo, što nisam mogao ni spomenuti druge ličnosti, ali sam hteo da naglasim, kako ide sporo rad te komisije i kako izgleda, da će ta komisija teško moći da svrši svoj posao onako, kako mi to očekujemo.

Ja se potpuno slažem sa interpelacijom gospodina Ribarca, ali dodajem, da bi to trebalo, da se vrši ne samo ovde u kraljevini Srbiji, nego i u ostalim krajevima, da se i tamo prečisti, da se vidi ko valja, a ko ne valja i zaslužuje kaznu. Ne radi se ovde ni o kakvam pohvalama za stradalnike i mučenike, ne radi se o tome, je li ko stradao ili nije zbog prijave potkazivačkili, nego se radi o tome, da onaj, koji je nevaljao, koji je nikogović dobije zasluženu kaznu i da se zna, da se u našoj državi vodi računa o čestitosti i valjanosti, pa da će svi nevaljalci biti dostojno kažnjeni (Odobrovanje).

Slažući se sa interpelacijom g. Ribarca ve-
lim i opet: Trebimo gubu iz torine!

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović: —
Ima reč g. dr. Spaho.

Dr. Mehmed Spaho: — Ja nisam, gospodo, ni slutio da će se diskusije o ovoj interpelaciji preneti i na teritorije koje su pre potpadale pod Austro-Ugarsku monarhiju i stoga nisam ni imao namere, da u ovoj diskusiji uzimam reč; ali je diskusija sa puno prava skrenula pažnju i na ove teritorije i ja hoću da pomenem samo jednu stvar koja se tiče Bosne i Hercegovine. Protaklo je sada mislim sedam meseci od kako je jedan član Narodnoga Veća u Sarajevu doneo ugodnu vest da mu je pošlo za rukom da zaustavi otpremu spisa bivše bosanske vlade, koji su iznosili dva vagona. I jedna od glavnih zadataka Narodnoga Veća bila je ta, da ti spisi budu što pažljivije sačuvani i ti spisi su čuvani mesec dana ili više. Najposle jedan član tražio je u odboru Narodnoga Veća da se ustanovi jedno poverenstvo sastavljeno iz sviju stranaka koje bi ispitalo razne tužbe i žalbe koje se budu podnosile na pojedine ljude a u isto vreme da ta komisija proverii sve te poverljive spise bivšega režima. Prošlo je mislim od tada pet do šest meseci. Onaj član bio je predsednik vlade, Atanasije Šola, i to se poverenstvo još ni danas nije sastalo. Ti spisi stoje, da li ih straža i danas čuva meni nije poznato, da ih kakva tajna ruka nije ponela, da li nije uklonjeno nešto što bi možda bilo dragocjeno za ova čišćenja koja se ovde traže — o tome kao što rekoh meni nije poznato. Samo znam da su mnogi ugledni ljudi više puta tražili da bi to poverenstvo jednom otpočelo svoj rad, i čak je jedan član toga poverenstva uputio dva do tri otvorena pisma na predsednika vlade da pozove to poverenstvo, ali se predsednik nije tome odazvao, i to je dalo povoda tome članu da položi čast na to poverenstvo koje se nikada nije sastalo. Ja smatram gospodo, jednom neophodnom i prešnom potrebom da se s tim jedanput otpočne, jer mnogi ugledni ljudi stradaju od toga; bivaju podvrgnuti nezaslužnim napadima u javnosti, dok oni ljudi koji su služili bivšem propalom režimu mirno se šetaju i zauzimaju vrlo ugledne položaje u našoj državi.

Ja sam u toj stvari podneo jednu interpelaciju; neznam kad će ona biti stavljena na dnevni red. Pošto smatram da je ta stvar tako prešna, i što je u Hrvatskoj bar na papiru otpočelo da se radi, ja sam uzeo reč, da o toj stvari kažem nekoliko reči i zatražim, da se u Bosni i Hercegovini provede ovo čišćenje, koje je započelo u Hrvatskoj i koje se ovde takodjer u Srbiji jednodušno traži.

Predsednik dr. Drag. M. Pavlović: —
Ima reč g. Mihajlo Škorić.

Mihajlo Škorić: — Gospodo, blagodarno potomstvo hvali i slavi junačke podvige junaka sa Cera, Rudnika, Bakarnog Guvna i Kajmak-Čalana; blagodarno potomstvo obasipa slavom sve mučenike, koji su verni svojoj zastavi, pali kroz albanske krševе, kao i one, koji nadjoše grob u dubinama morskim; blagodarno potomstvo zahvalno je i svima onima, koji nadjoše svoj grob u dalekoj Africi i po logorima neprijateljskih zemalja; mi se divimo junaštvu onih vitezova koji punih sedam godina pod zastavom vrše svoju svetu dužnost; blagodarno će potomstvo podići spomenik od kamena kao zahvalu junacima, koji su bili žrtva u ovim ratovima. Ali, gospodo, taj ledeni spomenik neće ništa govoriti. Veliki, trajan, najveći spomenik biće taj, ako mi naše društvo moralno preporodimo, ako deci palih junaka obezbedimo zdrav i srećniji život u budućnosti. Ja govorim ovako za to, što za dvadeset godina moga političkoga rada u tom pogledu imam strahovito skustvo. Govoreći o potrebi moralnog preporodjenja ja neću ići u daleku prošlost, ja moram govoriti o događajima, koji počinju od 1912. godine na ovamo. Praviću jednu malu ekskurziju i neću vas dugo zamarati, govoriti o onima, koji su blagodareći našim vitezovima spokojno živeli kod svojih kuća i u vidu trgovanja pljačkali decu naših junaka; o njima treba da kažem koju reč više. Čuo sam ovde od gospode kako i kod njih nije sve na svojem mestu, kako i tamo ima nezdravih mesta koje treba amputirati. Kad je već tako, onda se možemo familijarno razgovarati o našem zajedničkom zlu. Ja sam advokat kome posao dobro ide, pa ipak ležem i ustajem sa pitanjem zašto sam živ i ako sam otac porodice. Pitam se za to tako, što sam izgubio masu prijatelja s kojima sam delio kroz život zlo i dobro. Pitam se za to tako, što kad sam došao kući iz Francuke i kad sam se susreo sa prijateljima bez obzira na političke partije, oni su mi skrenuli pažnju, da ne izlazim iz kuće dok se ne orijentisem o tome ko je čestit i kome ću radi pozdrava pružiti ruku. Gospodo, to takvo stanje traje u varoši; to takvo stanje traje u seoskoj opštini; to tako stanje traje u srezu; to tako stanje traje u okrugu; zlo je tu i treba ga lečiti. Mi se u varoši i selu neprijateljski gledamo sa onim koji su pljačkali narod; hoće li to tako do kraja trajati ili ćemo mi da učinimo svoju dužnost, da učinimo sve, da se iz društva isključe svi oni kojima nije mesto medju poštenim svetom. Brza i neumitna krivična istraga treba da učini kraj ovom nesnosnom stanju.

Nas na to opominju mnogobrojni konkretni slučajevi, gde su ljudi nestrpljivi da čekaju da im zakon da satisfakciju, sami se razračunavali i imali smo toliko smrtnih slučajeva, gde je svet premlatio pojedince. Pa i ako su državne vlasti pozvane da suzbijaju lična razračunavanja, goneći i kažnjavajući krivce, one to nisu činile, već je narod morao u mnogo slučajeva da sam izriče kazne. To je jedna ozbiljna opomena, kad je došlo do toga da se svet sam sobom razračunava i da opljačkan i upropašćen, sam sebi traži satisfakciju. Pre nekoliko dana bila je preslava u jednom mačvanskom selu, na koju su došla i dva mračna tipa. Čestiti sinovi opljačkanog naroda škrgutajući zubima mislili su da se sami sa ovim tipovima razračunaju. Pa ipak razum ih je savladao, dali su na znanje predsedniku, da dotične što pre ukloni i isti su se udaljili. Tako je bilo jedanput, biće i drugi put, ali tako ne će biti uvek, i može jednom nastati lično razračunavanje sa kojim će se otići vrlo daleko.

Gospodin ministar kaže, da je naredio da se po tim krivcima radi, ali ja do sada gospodo nisam video rezultate po kojima bi mogao reći da vlasti rade, da znaju da rade i da su nešto uradile. Naprotiv do sada smo videli samo spor i hrdjav rad islednika čije odluke sudovi nište. Kad se pita zašto, onda se odgovara: Prosta stvar, jer islednici neznaju šta rade. Medjutim krivice su vrlo teške jer po § 85. krivičnog zakona, povlače kaznu od 20 godina robije, i kako su to krivice, koje su i za naš pravnički svet nove, jer obično dolaze na dnevni red za vreme ratova, a odredbe u § 85. vrlo kratke, nedovoljno opsežne, onda je sasvim prirodno da ljudi, koji nisu imali škole ni iskustva idu iz pogreške u pogrešku.

Kad je tako onda je i g. Ministar Unutrašnjih dela trebao da se postara da te krivice izvidjaju sudije kao islednici. Medjutim nije postupano tako i da li će g. Ministar Unutrašnjih dela iz ove diskusije izvući potrebno iskustvo i drugačije raditi, to će nam budućnost pokazati.

Gospodo, naše je društvo imalo tih grabljivih elemenata i pre rata, ali ti elementi, kojima je cilj da se svakom prilikom nepošteno bogate, najviše su oteli maha od početka ratova od 1912. godine, od tada sa brojem rastu i njihovi apetiti za nepoštenim bogaćenjem, i mnogi od njih uzimaju na sebe apašku ulogu. Otuda su ponikle razne afere, od kojih je jedna opančarska, po kojoj su krivci pohapšeni, a pred katastrofu su poštteni, otišli na Krf i na Krfu im je dopušteno da idu u Francusku, pa su čak dobijali i vrlo visoke funkcije.

Tako na pr. jednom gospodinu dato je da kao potpredsednik industrijske komore ide u Pariz pa čak u jednoj misiji i u London; drugi je gospodin bio načelnik opšte vojnog odeljenja ministarstva vojnog, a treći gospodin je imao tu čast da bude blagajnik delegata Ministarstva Finansija u Rimu. I do danas, gospodo, taj predmet, čeka neznam šta. Jednom prilikom na Krfu kazao mi je g. Ministar Vojni, da su dvojice krivaca akta ukradjenosti i to dvojice glavnih krivaca, a ostala da su tu. Otkad je g. Ministar to rekao, prošlo je više od godine dana i do danas niko ništa ne preduzima i oni se slobodno šetaju po ulicama naše lepe prestolnice. Gospodo, ja podvlačim ovo što sad govorim, u Šapcu imam svakoga dana prilike da branim seljane, — kojima su neprijatelji od imovine stvorili pustoš i zgarište, — zato što su uzeli, prilikom povlačenja neprijatelja, u Rumi, na putu za Rumu ili na obali Save jednu kravu ili vočića da bi mogli da uzoru svoje njive. Takvi ljudi se apse, takvi ljudi dolaze pred porotni sud i takvi se na žalost i osudjuju a pravi, veliki lopovi slobodno šetaju.

Imamo mi još jednu aferu, koju vi ne znate, a treba da je znate. Tek kad poznamo svi zajedničko zlo, onda ćemo moći tražiti leka tome zlu i onda ćemo moći decu onih, koji su pali na bojnome polju učiniti srećnim, a mi starji malo bolje proživeti poslednje dane i unreti mirne savesti sa uverenjem da smo odgovorili velikoj dužnosti i da smo našoj otadžbini postavili zdrav temelj, jer se, gospodo, sad kuje sreća našeg potomstva i kako je mi skujemo, kako joj mi postavimo temelj, tako će biti i za generacije, koje će iza nas doći. Ta afera jeste odeska afera. Ona se zove tako za to, što se desila u Odesi, gde je dato jednome sekretaru Ministarstva Inostranih Dela 27 miliona dinara za nabavku vojnih potreba, pa se sa tih 27 miliona dinara desilo to, da je jedan trgovac, koji je pratio toga gospodina, ispao bogataš sa trgovačkom flotom od 14 miliona. Ostalo da ne pričam. Istraga je otpočinjana pa prek dana, opet otpočinjana i prekidana i, na kraju krajeva, znaće vam reći o tome više gospoda iz samostalnog kluba, koji imaju masu prepisa tih dokumenata.

Gospodo, najzad smo imali jednu strahovitu aferu, aferu, gospodo, kakva ne postoji u istoriji sveta. Srpski vojnič su izbegli na Krf sa ponekom našom novčanicom, a g. Ministar Finansija je izbegao sa 60 miliona dinara u zlatu. Prva briga srpskog g. Ministra Finansija trebala je da bude, da obezbedi srpskom vojniku tih 10 dinara u zlatu. To je zdrav razum nalagao. Ali nije tako bilo, već je onaj mučenik izneo za doručak jednu novčanicu i dao je za tri drahme, za ručak jednu nov-

čanicu za tri drahme i za večeru tako isto. Imao je šest novačnica i za dva dana morao je otići na kazan, onako iznuren i izmučen, i morao je biti žrtva. I šta je bilo? Tek docnije, posle izvesnog vremena, pošto su mnogi vojnici dali u bescenje svoje novčanice, g. Ministar Finansija otvara državnu kašu za razmenu i od 1. do 7. marta 1916. god. menja Bencionu Buli i njegovim agentima tri miliona i osam stotina hiljada dinara, po vrlo povoljnom kursu, a od novca vojničkog, koji je Buli kupio u bescenje.

Kad sam na Krfu jednom prilikom pravio aluzije na to, a po tom javno protestovao što zastupnik Ministra Finansija ne odgovara na moju interpelaciju zbog razmene novca, onda je Ministar rekao: E, nevaljali ljudi već više meseci napadaju me za rad, koji sam časno vršio u svojstvu zastupnika Ministra Finansija, ali će se, već pružiti prilika, da u skoro vreme u slobodnoj domovini odgovorim na interpelaciju i zapušim usta mojim klevetnicima. Gospodo, taj čovjek do današnjeg dana, evo već 7 meseci što živimo slobodnim životom još nije izašao pred ovo Narodno Predstavništvo da dađe račun. (Glas: A je li u Skupštini?) Jest i sada je ušao u jednu novu stranku, sada je demokrat (Glas: Kažite koji je?) Ja znam, da ću imati u životu da se borim sa sve više neprijatelja, ali nalazim, da treba da idem ovim putem. Nalazim da ovako treba da se razgovaramo, jer se ovako društvo lečiti mora. I ja ne zavidim gospodi demokratima, što primaju u svoje društvo ovakve ljude. Ali zlo je ako se misli da nije vredno i vreme da se vodi račun o moralnoj snazi pojedinaca, osobito narodnih poslanika. Ja ću na ovom putu istrajati pa makar ostao sam. Ja sam nacionalac a možda ću sutra, ako to prilike budu zahtevale biti i republikanac, rađeći uvek samo onako, kako me moja savest i pamet uči. Drukčije raditi nebi bilo dostojno čestitog čoveka.

Kao što vidite, naše je društvo počelo da ide ovim zlim putem, još pre, nego što je neprijatelj došao. I došao je neprijatelj i čuli ste masu zla koje su počinili nesretnici, koji su služili neprijatelju. Ima vrlo strahovitih primera, upravo očajnih, i što biva? Jedan od najvećih zlikovaca u Mačvi imao je tu čast, da ga zastupnik sreskog sudijske u Bogatiću posjećuje kao gost, a drugi dočekuje i posle kratkog vremena ispraća na svojim kolima novo-postavljenog načelnika srezva mačvanskog. Je li to put, kojim se društvo liječi kojim se postavljaju zdravi temelji naše nove zgrade, naše otadžbine? Nemojte misliti, da tu optužbu dižem samo protiv nesretnika, koji su varali i pljačkali svoj narod za vreme neprijateljske okupacije. Ima tih nesretnika, koji pljačkaju i sada.

Što više vlada im omogućuje da lako i jeftino dođu do namirnica, bez kojih se živeti ne može i da iste prodaju po vrlo visokim cenama i svet pljačkaju. Rečeno mi je, da u tom nismo usamljeni, da ima tih nesretnika i među nama. Vi imate u Brčkom nekoga doktora, koji vagonima nosi šećer i koji se za kratko vreme obogatio. Ima kod nas i jedan sveštenik, koji je zaboravio na epitrahij i kamilavku uortačio se s neprijateljem i sa njim drugovao, a sada je među prvima, da dobije šećer da ga proda po skupoj cijeni, pa da kupi fijaker, konje, krave itd. Isti gospodin došao mi je na dobrodošlicu i odmah sam mu rekao kako ga optužuje javno imenje. Tim sam mu htio reći da mi nije prijatna njegova poseta.

Taj čovek predamnom se jezuitski zaplakao, ali ja mu nisam poverovao, tragao sam i došao do uverenja, da on treba da ide u aps. Medjutim društvo ga trpi i stvara mu mogućnost, da se pljačkom i danas bogati.

Ali gospodo, oni koji su se sa Steinom i Somogyem vozili na fijakeru i gostili se, vozaju se danas sa našim oficirima. Što je najčudnovatije jedan od razbojnika, kako čujem, išao je u Ministarstvo Ishrane i dobio dozvolu da se prebusti iz Mitrovice u Suboticu, gde mu se stvara mogućnost da kupuje stoku i da je ovde skupo prodaje. Kaže se, da taj razbojnik, ima dozvolu od Ministarstva Ishrane za taj posao, neznam, da li je tačno, ali mi izgleda da je istina. Da li je gospodin Ministar bio obmanut, što je verovatno, od strane kakvog nitkova koji ga je za pare preporučio i izdejsstvovao mu dozvolu, ja neznam. Glavna je stvar, da se jedan od istih nevaljalaca šteta od Subotice do Mačve, drugi na fijakeru po Šabcu voza naše oficire, a treći radi kod kuće, bogati se sve više i prkosno priča kako mu nitko ništa ne može. Fakat je, da jedan bivši narodni poslanik, koji se pokriva u svojim izjavama našim najvišim ličnostima, ide načelniku okruga, favorizira te nitkove i moli da ih ne dira, jer su čestiti ljudi ma da ih je optuživao istom načelniku pre učinjenih poseta istim nevaljalcima.

Gospodo, vidite koliko je trulo naše društvo, vi vidite gde je zlo i od nas zavisi da toga zla ne bude. Nemojmo gospodo, da naše partije jačamo na račun ogolelog i obosolog srpskog naroda, dajući pojedincima koncesije, da jeftino dolaze do namirnica pa da se onda bogate prodajući ih pod skupe pare. Gospodo, protekcije unropašuju našu
onda, ako budemo svesni našeg zadataka, ako svakog trgovca šicardžiju, podlaca, koji obigrava oko nas, sa prezrenjem gurnemo od sebe i uputimo ga da živi od znoja lica svoga, a da ne traži čara, onda će naš život biti zdrav. Ali ako hoćemo, da kupujemo dušu pod cenu imovine na-

šeg nesretnog naroda, onda ćemo postaviti vrlo rdjav temelj našoj novoj otačbini i mi ćemo našu zemlju dati u ruke unutarnjem neprijatelju, koji će razdirati naše društvo i jednog dana doterati dotle, da dodje do međusobnog razračunavanja.

Gospodo, ja ću kazati i ovu stvar. Ja sam seoski advokat 23 godine, poznajem dosta dobro dušu srpskog seljaka. Naš svet ume da trpi, ali to trpljenje mora imati svoje granice. Kod nas se prsa naših ratnika, koji se povratise s fronta naprežu oni sa nestrpljenjem čekaju da nevaljanci budu kažnjeni, ali ako to vlasti ne učine, oni se spremaju da to sami izvrše. Jedna seljanka pre kratkog vremena reče mi: gospodine: zar još nisu uapsili onog nesretnika koji me je opljačkao za toliko hiljada dinara, jer mi je dao za dinare krune, a krune računao po 2 dinara. On će meni platiti, kad dodju oni. Koji su to oni? Gospodine oni koji 7 godina stoje pod zastavom, brane svoju otačbinu i kojima ima da se zahvali što danas možemo da pozdravimo ujedinjeno i slobodno sve južno Slavenstvo.

— Ja vam kažem, da nije daleko dan, kad će biti strašni sud, ali ne na nebu nego na zemlji. Stoga pazite vi narodni poslanici kako ćete svršiti poslove koji su pred vama. Tako je ona završila svoju reč, a tako i ja završujem moj govor.

Gospodo, ja sam ovlašćen od strane moga kluba, od kluba nacionalne stranke, da pročitam ovaj prelaz na dnevni red, i molim Narodnu Skupštinu da ga primi (Čita). Narodno Predstavništvo očekuje da će se preuzeti najbrža savešna i neumitna iztraga i predati sudu oni, koji su ratnim neprijateljima Srbije i Crne Gore namerno služili, i zemlju svoju izdavali, i prelazi na dnevni red.

Predsednik dr. Drag. Pavlović: — Ima reč g. Ministar Unutrašnjih Dela.

Svetozar Pribičević: — Čast mi je izjaviti u ime Kraljevske Vlade, da prihvaćam ovaj prelaz na dnevni red.

Predsednik dr. Drag. Pavlović: Ja mislim gospodo da završimo ovu sednicu. (Glasovi: tako je). Sutra je gospodo praznik i ja iduću sednicu zakazujem, za sredu u 9 časova pre podne sa ovim dnevnim redom. Prva tačka biće ova koja je ostala sa današnjeg dnevnog reda, podela skupštine u sekcije. Druga tačka bit će verifikacija mandata g. Riste Jojkića a treća: zakon o punoletstvu.

Sednica je zaključena u 20 čas i 20.

Video Sekretar:
Dr. Aleksandar Mijović.